

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANASANAT DALI**

**NEOLİTİK DÖNEM İRAK SERAMİKLERİNİN
ÇAĞDAŞ YORUMLARI**

Shaymaa MUQDAD

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Eylül-2016
KONYA**

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Shaymaa MUQDAD		
	Numarası	134255002004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Seramik/Seramik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tezin Adı	Neolitik Dönem Irak Seramiklerinin Çağdaş Yorumları			

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Adı Soyadı :	Shaymaa MUQDAD		
Numarası:	134255002004		
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Seramik/Seramik	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç.Dr. Şerife YALÇIN YASTI	
Tezin Adı:	Neolitik Dönem Irak Seramiklerinin Çağdaş Yorumları		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Neolitik Dönem Irak Seramiklerinin Çağdaş Yorumları** başlıklı bu çalışma 20/09/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd.Doç.Dr. Şerife YALÇIN YASTI	Danışman	
Doç.Dr. Emet Egemen ASLAN	Üye	
Yrd.Doç.Dr.Özgür CENGİZ	Üye	

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Shaymaa MUQDAD		
	Numarası	134255002004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Seramik/Seramik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç.Dr. Şerife YALÇIN YASTI		
	Tezin Adı	Neolitik Dönem Irak Seramiklerinin Çağdaş Yorumları		

ÖZET

İnsanın kendi ihtiyaçlarına göre çamura şekil vermeyi keşfetmesinden sonra, toplumların zamanla gelişmesiyle doğru orantılı, artan ihtiyaç ve isteklerinin karşılanabilmesi çabaları, seramik üretiminin teknik olarak gelişmesini de beraberinde getirdi. Çanak çömlek ilk zamanlarda elle şekillendirilirken Samarra döneminde (M.Ö 5000) basit elle döndürülen çark kullanılmış daha sonraları Mezopotamya (Irak)'nın Ur (şimdiki adı Babil) de Milattan 3000 yıl önce çömleği çarkının keşfiyle seramik kap imalatı kolaylaşmıştır. Daha fazla üretim paralelinde kap biçimlerinde de gelişme kaydedilmiştir. Çömlek yapmak için ilk çamur pişirme işi Mezopotamya (Kuzey Irak) da gerçekleşti. İlk zamanlar tek katlı kullanılmaktayken Tell Halafli seramikçiler iki katlı fırın kullanmışlardır

Irak (Mezopotamya) bölgesinde tarihsel süreçte birçok medeniyet yer almıştır. Pişmiş kilden yapılan kap kaçakların üretim tekniği gelişme göstermiş ve bu seramikler üzerindeki tasarım düzeyi, Mezopotamya (Irak) vadisi medeniyetlerinde en soyut ve özgün seviyeye ulaşmıştır

Bu çalışma kapsamında belirlenen tarihler arasında Irak'ta üretilen seramikler farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma, Irak Neolitik Dönem M.Ö. 7000-3500 aralığı Tel Hassuna, Samarra, Tel Halaf ve Tel Al Ubeyd kültürlerini kapsamaktadır. Bu kültürlerle ait seramiklerde kullanılan biçimler, yüzeylerine uygulanan dekorlarda görülen simge ve semboller incelenmiş, kullanılan dekor teknikleri araştırılmıştır.

Çalışmanın devamında bu tekniklerden ve biçimlerden yola çıkarak tasarımlar yapılmış ve bunlar üç boyutlu seramik formlara dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Neolitik Dönem, Samarra, Hassuna, Ubeyd, Halaf, Seramik

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Shaymaa MUQDAD		
	Numarası	134255002004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Seramik/Seramik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç.Dr. Şerife YALÇIN YASTI		
	Tezin İngilizce Adı	Contemporary Reviews Of Neolithic Period Iraq Ceramics		

SUMMARY

After humankind's discover of mud shaping accordingly to the necessities comparatively to the development of societies meeting the increasing demands and necessities brought ceramic manufacturing techniques. While ceramics were being shaped by hands in the beginning, simple hand turning wheel was used in Samarra period (B.C. 5000) afterwards ceramic vessel manufacturing was facilitated by discover of potter's wheel in Ur (Current name Babel) of Mesopotamia (Iraq) in B.C.3000. In the parallel of more manufacturing vessel shaping was also developed (Hassen, 1984; Gharleston, 1968). First mud cook work for ceramic manufacturing was materialized in Mesopotamia (North Iraq). While single flat was used at first Tell Halaf ceramicists used two flats ovens.

Several civilizations lived in Mesopotamia (Iraq) region in historical period. Manufacturing technique of baked clay vessels was developed design surface on these ceramics reached the most intangible and specific stage in Mesopotamia (Iraq) civilizations.

Between the dates of this research ceramics manufactured in Iraq were handled in a different perspective. Research covers Iraq Neolithic period between B.C 7000-3500 and Tel Hassuna, Samarra, Tel Halaf and Tel Al Ubeyd cultures. Shapes belonging to the ceramics of these cultures, symbols and signs were studied and décor techniques used were researched.

Designs were carried out departing from these techniques and they were transformed into three dimensional ceramic forms later on.

Key Words: Neolitik Period, Samarra, Hassuna, Ubeyd, Halaf, Pottery

ÖNSÖZ

Araştırmamı tamamlamak için bana yardımcı olan, tavsiye veren ve rehberlik eden herkese teşekkür ederim. Özellikle saygıdeğer danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Şerife Yalçın Yastı ya ve aynı zamanda saygı değer hocam sayın Doç. Dr. Emet Egemen Aslan 'a ve sayın Öğr. Gör. Özkan Algök hocama takdir ve şükranlarımı sunarım.

Bana yardımcı olan öğrenci arkadaşları söylemeden edemem; Cihat, Furkan, Merve, Yasin, Fahrettin ve Muammer. Eğer her hangi bir arkadaşını unuttuysam özür dilerim.

Aynı zamanda torna çalışmalarım da destek olan Veli Beye de saygı ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışma süresi boyunca bana maddi manevi destek veren aileme özellikle sevgili eşime sonsuz şükranlarımı sunarım. Irak'ta olan sayın Mazin El-Nasır hocama da maddi manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Shaymaa MUQDAD
KONYA-2016

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	i
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
Kısaltmalar Listesi.....	v
Şekiller Listesi	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. NEOLİTİK DÖNEM (M.Ö.7000-3000).....	3
2,1. Hassuna dönemi (M.Ö 7000-5000)	8
2,1,1. Hassuna Dönemi Seramikleri ve Özellikleri.....	9
2,1,1,1. Hassuna Dönemi Seramik Kapları	9
2,1,1,2. Hassuna Dönemi Seramik Heykeller.....	10
2,2. Samarra Dönemi (M.Ö. 5000 – 7000).....	17
2,2,1. Samarra Dönemi Seramikleri ve Özellikleri	18
2,2,1,1. Samarra Dönemi Seramikleri	18
2,2,1,2. Samarra Dönemi Seramik Heykeller	26
2,3. Halaf Dönemi (M.Ö. 5000-4500)	27
2,3,1. Halaf Dönemi Seramikleri ve Özellikleri	29
2,3,1,1. Halaf Dönemi Seramik Kapları	29
2,3,1,2. Halaf Seramik Heykeller	31
2,4,1. Ubeyd Dönemi Seramikleri ve Özellikleri	34
2,4,1,1. <i>Ubeyd Dönemi Seramik Kapları</i>	34
2,4,1,2. Ubeyd Dönemi Seramik Heykeller.....	33
2. IRAK NEOLİTİK DÖNEM SERAMİKLERİNİN ÇAĞDAŞ YORUMLARI.....	50
2,1. Materyal ve Metod	50
2,2. Uygulama Çalışmaları.....	56
3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	69
KAYNAKLAR	71

Kısaltmalar Listesi

M.Ö.	:Milattan Önce
cm	:Santimetre
m	:Metre
°C	:Santigrat Derece
Ø	:Çap
L	:Uzunluk
H	:Yükseklik

Şekiller Listesi

Şekil 1: Irak Haritası	2
Şekil 2: Seramiğin Basit Elle Çevrilen Torna ile Şekillendirilmesi	4
Şekil 3: Seramiğin Çarkla Şekillendirilmeye Başlaması	4
Şekil 4: Silindirik Mühürle Yapılan Motifler	5
Şekil 5: Seramik Pişiriminin İlk Dönemlerde Tek Katlı Fırında Gerçekleştirilmesi Temsili Resmi	5
Şekil 6: Eskiden Seramiklerin Çift Katlı Fırında Pişirilmesi (Halaf ve Sonrası)	6
Şekil 7: Babil Dönemine Ait Toprak Levha	6
Şekil 8: Neolitik Dönem Irak Merkezleri	7
Şekil 9: Hassuna Kültürü Yayılım Bölgesi	8
Şekil 10: Hassuna Kaplarında Kullanılan Desen Örnekleri	9
Şekil 11: Hassuna Dönemi Genel Kap Türleri	10
Şekil 12: Eski Hassuna Çömlek Örnekleri	11
Şekil 13: Kazıma Dekoruna Kullanılmış Boyasız Hassuna Tabağı (M.Ö. 5000)	12
Şekil 14: Kazımalı Dekorlu Hassuna Çömleği Örnekleri	12
Şekil 15: Boyalı Hassuna Çömleği, (M.Ö. 5000), Ulusal Irak Müzesi, Bağdat	13
Şekil 16: Boyalı Hassuna (Alt Sağda) Ve Kazımalı Ve Boyalı Hassuna Kap Örnekleri	13
Şekil 17: Boyalı Hassuna Dönemi (M.Ö. 5000) Kâsesi	14
Şekil 18: Boyalı Hassuna Dönemi (M.Ö. 6000) Seramiğine Ait Bir Örnek	14
Şekil 19: Hassuna Dönemine (M.Ö. 5000) Ait İçi ve Dışı Boyalı Güneş Desenli Geniş Tabak	15
Şekil 20: Hassuna Pişmiş Toprak Kadın Heykelcikleri	16
Şekil 21: Hassuna Pişmiş Toprak Kadın Heykelcikleri	17
Şekil 22: Haritada Samarra Şehrinin Yeri	17
Şekil 23: Samarra Kap Biçimleri Ve Desen Örnekleri	19
Şekil 24: Düz Çizgi Desenli Samarra Dönemine Ait Bir Tabak Resmi	20
Şekil 25: Samarra Dönemi seramik kap (M.Ö. 4000)	20
Şekil 26: Samarra dönemine ait kaseler M.Ö. (6000-5000)	21
Şekil 27: Samarra Dönemine Ait Tabak (M.Ö. 6300-6000) (Çap: 27,7 cm.)	21
Şekil 28: Boyalı Samarra Seramiği (M.Ö. 5000)(Ulusal Irak Müzesi, Bağdat)	22
Şekil 29: Samarra Dönemine Ait Tabak (M.Ö. 5000), Irak Müzesi Bağdat	22
Şekil 30: Mezopotamya'da Bulunan Samarra Dönemi (M.Ö. 6000-6000) Bir Kap	23
Şekil 31: Samarra Dönemi Kap (M.Ö. 6000)(Süleymaniye Müzesi, Irak)	23
Şekil 32: Samarra Dönemi (M.Ö. 6000), (Irak Müzesi-Bağdat)	24
Şekil 33: Samarra Dönemine Ait (M.Ö. 5000) Tabak	25
Şekil 34: Samarra Dönemine Ait Bir Kase	25
Şekil 35: Samarra Dönemine Ait Bir Kap	26
Şekil 36: Samarra Dönemi Tabak, M.Ö. 6200-5700, Berlin Vorderasiatisches Müzesi	26
Şekil 37: Samarra Dönemi Heykel Örnekleri a) Kadın Heykeli (BCE 6000) (Louvre Müzesi); b) Tanrıça Heykeli (M.Ö. 5000), (Irak Ulusal Müze, Bağdat)	27
Şekil 38: Halaf Kültürünün Yayılım Alanları	28
Şekil 39: Halaf Dönemine Ait Bulunan Dikdörtgen Girişli Yuvarlak Binalar	28
Şekil 40: Halaf'ta Bulunan Mühürler	29

Şekil ��: Halaf Kültüründe �retimi yapılan renkli kap tipleri ve desen �eşitleri	��
Şekil ��: Halaf dönemi bol desenli bir tabak	��
Şekil ��: Halaf Kültüründe �retimi yapılan renkli kap tipleri ve desen �eşitleri	��
Şekil ��: Halaf Dönemi ��mlek kaplara yapılan hayvan figürü örnekleri	��
Şekil ��: Halaf kültürüne (M.�. ����-����)ait Kap Parçaları , British Museum	��
Şekil ��: Halaf Dönemi Kase, Metropolitan Müzesi	��
Şekil ��: Halaf Dönemi Seramik Kaplar- Britishmuseum	��
Şekil ��: Halaf Dönemi (M.�. ����) Seramik Kap- Irak Müzesi ,BaĒdat	��
Şekil ��: Halaf Dönemi (M.�. ����-����) Seramik Kap, Arpachiah'tan, British Museum, Londra	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Kase (M.�. ����), (Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Tabak (M.�. ����), (Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Vazo (M.�. ����) (Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf dönemine ait (M.�. ����) hayvan Şekli vazo, (Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf dönemine ait tabaklar(M.�. ����-����), Ulusal Irak Müzesi	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Derin Kase (M.�. ����), Ulusal Irak Müzesi	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Arpachiah Bölgesinde Bulunmuş sürahi (M.�. ����), Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Tel Hassan Bölgesinde Bulunan Bir Kaplar (M.�. ����)	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Bir Kap (M.�. ����), (Ulusal Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait İki Sürahi	��
Şekil ��: Halaf Dönemine Ait Kavanoz (M.�. ����) ve Sürahi	��
Şekil ��: Halaf Dönem Ait (M.�. ����)�anak	��
Şekil ��: Halaf Dönemi �ok Renkli Kavanoz	��
Şekil ��: Halaf Kültüründe Heykellerin Parçalardan Birleştirilerek Yapılması	��
Şekil ��: Oturan Kadın Biçimindeki Halaf Dönemi HeykelciĒi	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi Basit Mühürler	��
Şekil ��: Ubed Dönemi Kap Tipleri ve Süsleme Biçimleri	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi (M.�. ����) Seramik Kavanoz	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine (M.�. ����-����) Ait Tabak (H:�,� cm, �=�� cm)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine Ait Bir Grup Kap	��
Şekil ��: Erken Ubeyd Dönemine (M.�. ����) Ait Boyalı Seramik Kavanoz(H:� cm, �=�,� cm) (Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine (M.�. ����) Ait Seramik Sürahi	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi(M.�. ����) Kavanoz	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi (M.�. ����) Seramik Kavanoz (Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi(M.�. ����) Boyalı Tabak (Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi (M.�. ����) Balık Şekli Vazo (L:�� cm; H:�� cm), (Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi (M.�. ����) Tabak (Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemi (M.�. ����-����) Tabak- (BritishMuseum)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine (M.�. ����) Ait İbrik /Sürahi-(Irak Müzesi)	��
Şekil ��: Ubeyd Dönem Ait (M.�. ����-����) Tabaklar	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine (M.�. ����-����) Ait Farklı Boyutlarda Kaplar	��
Şekil ��: Ubeyd Dönemine Ait Büyük Kavanoz (H: ��cm, �:��cm)	��

Şekil 82: Ubeyd Dönemi Pişmiş Toprak Heykel	53
Şekil 83: Ubeyd Dönemi Heykel Örnekleri	53
Şekil 84: Ubeyd Dönemi Oyma Yöntemiyle Erkek Heykelin Yapımı	54
Şekil 85: Uygulama Çalışması 1	57
Şekil 86: Uygulama Çalışması 2	58
Şekil 87: Uygulama Çalışması 3	59
Şekil 88: Uygulama Çalışması 4	60
Şekil 89: Uygulama Çalışması 5	61
Şekil 90: Uygulama Çalışması 6	62
Şekil 91: Uygulama Çalışması 7	63
Şekil 92: Uygulama Çalışması 8	64
Şekil 93: Uygulama Çalışması 9	65
Şekil 94: Uygulama Çalışması 10	66
Şekil 95: Uygulama Çalışması 11	67
Şekil 96: Uygulama Çalışması 12	68
Şekil 97: Uygulama Çalışması 13	68

1. GİRİŞ

Seramik, metal ve alaşımlarının dışında ve organik olmayan maddelerin oluşturduğu bileşimlerin çeşitli yöntemlerle şekillendirildikten sonra pişirilerek sertleştirilmesi ile elde edilen ürünlere denilmektedir. Pişirilmiş bu malzeme üzerinde camsı tabaka oluşturmak için sırlanır yada sırlanmadan da kullanılabilir. Keramik, hammaddeden son ürün elde edilinceye kadar gerçekleşen olayları ve işlemleri içine alan bilim ve teknolojiyi kapsamaktadır (Arcasoy, 1983). Eski tanımlarda ise şekillendirildikten sonra kurutulup çeşitli şekillerde pişirilen çamura seramik denilmektedir.

Seramik Yunanca ve Latince'dir. Arapça'da seramik hazef kelimesiyle anlatılmaktadır. Keramik kelimesi, Grekçe (keramos) ya da (kerames) kaynağına dayanmaktadır. Yani kiremit ve çanak çömlek çamuru demektir. Ya da (keramon)'a dayanmaktadır. Bu da pişirilmiş çamurdan yapılmış içecek kaplardır. Keramik kavramının dünyaya yayılan bu isminde Fransız seramikçisi Brongniart'ın emeği vardır (Gaddeleri).

Toplumları oluşturan insanın hayat felsefesini tanımada, nasıl düşündüğü, nasıl sevindiği ve üzüldüğünü anlamada o döneme ait seramiklerin büyük bir rolü vardır.

Seramik sanatı, binlerce yıl önce Mezopotamya (Irak) memleketinde ve ona komşu olan medeniyetlerde bulunmuştur. Bu dönemlerde seramik, hem işlevsel hem de manevi alan olmak üzere farklı amaçlarla üretilmiştir. Dinsel ayinlerde kullanılmak üzere üzerindeki motiflerin ve süslemelerin doğadan alındığı çeşitli seramikler yapılmıştır. Keramik üreten toplumlar, doğu bölgelerinden Mezopotamya (Irak) ve Fâris (İran) memleketlerinde yoğunlaşmıştır.

İki nehir arasındaki ülke anlamına gelen Mezopotamya terimi Fırat ve Dicle nehirleri ile bu nehirlerin kolları arasındaki bölgeyi kapsayan coğrafya için kullanılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Irak Haritası

Kaynak: Sanal-1

Bu terim eski Yunancada orta anlamındaki “mesos” ve ırmak manasına gelen “patamos” kelimesinden türetilmiştir. Mezopotamya'nın kuzey sınırı yaklaşık olarak Anadolu'da Güneydoğu Toros dağları, güney sınırı ise Fırat ve Dicle nehirlerinin birleşip beraber döküldüğü Basra körfezi, doğu sınırı İran'daki Zagros Dağları, batı sınırı ise yaklaşık olarak Amanos Dağları'dır (Yılmaz, 2012). Mezopotamya'nın coğrafi yapısı genel özellikleri bakımından üçe ayrılmaktadır

1) Kuzey (yukarı) Mezopotamya: Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesi, Kuzey Suriye, Kuzey Irak,

2) Orta Mezopotamya

3) Aşağı/Güney Mezopotamya: Güney Irak ve kısmen Güneybatı İran Bölgesi (Hauser, 1968, 24)

Irak (Mezopotamya) bölgesinde tarihsel süreçte bir çok medeniyet yer almıştır. Bu medeniyetler boyunca seramik üretimi tekniği ve sanatı gelişme göstermiştir. Neolitik Dönem (MÖ. 7000-3000) Irak seramik form ve yüzeyler üzerine uygulanan dekorlar, üretildikleri dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları hakkında pek çok veri sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında belirlenen tarihler arasında Irak'ta üretilen seramikler farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma, Irak Neolitik Dönem (M.Ö. ۷۰۰۰-۳۰۰۰ aralığı) Tel Hassuna, Samarra, Halaf ve Tel Ubeydkültürlerini kapsamaktadır. Bu kültürlere ait seramiklerde kullanılan biçimler, yüzeylerine uygulanan dekorlarda görülen simge ve semboller incelenmiş, kullanılan dekor teknikleri araştırılmıştır.

Çalışmanın devamında bu tekniklerden ve biçimlerden yola çıkarak tasarımlar yapılmış ve bunlar üç boyutlu seramik formlara dönüştürülmüştür.

۷. NEOLİTİK DÖNEM (M.Ö.۷۰۰۰-۳۰۰۰)

Neolitik dönem yazıdan önceki son dönemdir. Literatürde M.Ö. ۹۰۰۰-۴۰۰۰ genel tarih aralığı verilmektedir. Bu çalışmadaki belirlenen tarih aralığı ise M.Ö.۷۰۰۰-۳۰۰۰ aralığıdır. Tarih öncesi çağlarda insanoğlu avlanarak ve yabani bitkileri toplayarak geçimini sağlamaktaydı. Yaşadığı toplum nüfusunun sürekli artması sonucu avlanma yetersiz kalınca yabani buğday ve arpayı ekmeye başlayarak ve bazı hayvanları evcilleştirerek geçimini sağlamaya başlamıştır. Ekip biçmeye başladığı için yaşadığı ortamdan ayrılamamış ve basit barınma yerleri yapmış ve böylece de yerleşik hayata adımını atmıştır. İnsanların Yerleşik hayata geçmesiyle yan yana duran evlerden ilk köyler oluşmuştur. Besin üretimi yapılması, beraberinde üretilen besinin depolanma sıkıntısını gündeme getirmiş ve bundan dolayı killi çamurdan kaplar yapmaya ve bu kapları pişirmeye başlamıştır. Yani seramik kaplar üretmeye başlamış bunun sonucu seramik sanatı başlamıştır. Ayrıca bu dönemde daha sert ve daha düzgün taş aletler yapılmıştır. Bu dönem insanı bilgi ve teknikte önceki dönemlere göre çok ileridedir. Kemik ve taştan daha kullanışlı aletler yapılmıştır. İlk defa ticaret bu dönemde başlamıştır (Sanal-۷).

İşte tarımın başlaması ve bu aşamada hayvanların evcilleştirilmesi sayesinde yerleşik köylerin oluşması, dini düşüncenin evrimi Neolitik dönemde başlamıştır.

İnsanın kendi ihtiyaçlarına göre çamura şekil vermeyi keşfetmesinden sonra, toplumların zamanla gelişmesiyle doğru orantılı, artan ihtiyaç ve isteklerinin karşılanabilmesi çabaları, seramik üretiminin teknik olarak gelişmesini de beraberinde getirdi. Çanak çömlek ilk zamanlarda elle şekillendirilirken Samarra döneminde (M.Ö ۰۰۰۰) basit elle döndürülen çark kullanılmış (Şekil ۷) daha sonraları Mezopotamya

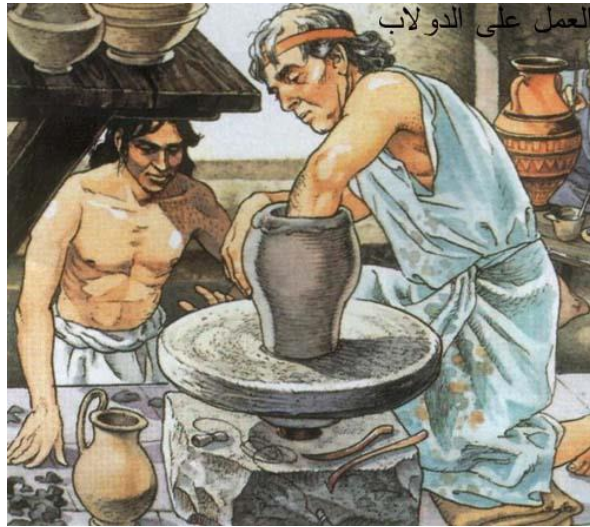
(Irak) nın Ur (şimdiki adı Babil) de Milattan ٣٠٠٠ yıl önce çömlekçi çarkının keşfiyle (Şekil ٣) seramik kap imalatı kolaylaşmıştır. Daha fazla üretim paralelinde kap biçimlerinde de gelişme kaydedilmiştir (Hassen, ١٩٨٤; Gharleston, ١٩٦٨). Pişmiş kilden yapılan kap kaçaklar üzerindeki tasarım düzeyi, Mezopotamya (Irak) vadisi medeniyetlerinde en soyut ve özgün seviyeye ulaşmıştır (Sanal-٣). Örneğin Silindirik mühürlerin çamur levhalar üzerinde gezdirilmesiyle çok çeşitli, sıralı ve düzgün motifler elde edilmiştir (Şekil ٤).

Şekil ٢: Seramiğin Basit Elle Çevrilen Torna ile Şekillendirilmesi

Kaynak: Sanal-٤

Şekil ٣: Seramiğin Çarkla Şekillendirilmeye Başlaması

Kaynak: Sanal-٤

Şekil 4: Silindirik Mühürle Yapılan Motifler

تختام أسطوانية وطريقة دمغها على الطين عن طريق حجرتها

Kaynak: Sanal-3

Çömlek yapmak için ilk çamur pişirme işi Mezopotamya (Kuzey Irak) da gerçekleşti (Şekil 5). İlk zamanlar tek katlı kullanılmaktayken Halafli seramikçiler iki katlı fırın kullanmışlardır (Şekil 6).

Şekil 5: Seramik Pişiriminin İlk Dönemlerde Tek Katlı Fırında Gerçekleştirilmesi Temsili Resmi

Kaynak: Sanal-4

Şekil ٦: Eskiden Seramiklerin Çift Katlı Fırında Pişirilmesi (Halaf ve Sonrası)

Kaynak: Gharleston, ١٩٦٨

Seramik kapları renklendirmedeki en önemli gelişme ise doğrudan bundan beş bin yıl sonra ortaya çıktı. Irak'ın kuzeyinde, üzerinde Bâbil yazıtları olan bir seramik levhanın (Şekil ٧) ortaya çıkması da bunu desteklemektedir. Bu seramik tabletler bakır ve demir bileşenlerine sahip sırlı renge özgü gizli reçeteler içermektedir.

Şekil ٧: Babil Dönemine Ait Toprak Levha

Kaynak: Gharleston, ١٩٦٨

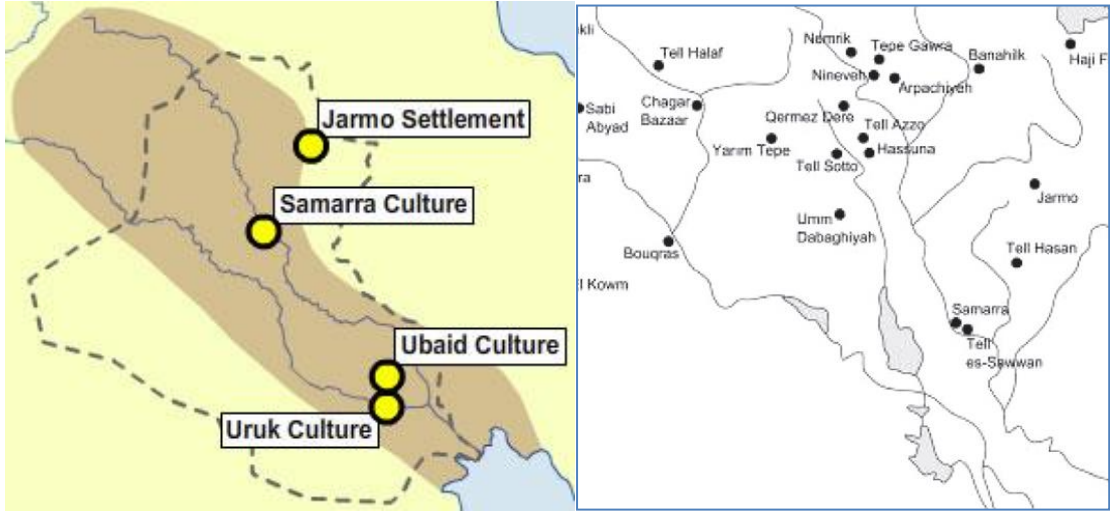
Alkali içerikli olan ve kimyasal bileşenlerine kurşun maddesi giren renkli sır kullanma tekniği gelişmesi seramik sanatının, eski toplumların ekonomik ve sosyal

hayatlarına girmesine yol açmıştır. Ayrıca estetik değeri olan ve kullanmaya elverişli olan seramiğin üretilmesini de beraberinde getirmiştir (Hassan, 1988; Gharleston, 1968).

Neolitik Döneme ait Irak'ta 9 adet arkeolojik site bulunmaktadır. Irak'ın bu dönemdeki en önemli seramik üretim merkezleri (Şekil 1). Bu merkezlerden ilk dört tanesi çalışma kapsamında incelenecektir.

- 1-Tell Hassuna (M.Ö. 5500-7000)
- 2-Samarra (M.Ö. 4800-5000)
- 3-Halaf, (M.Ö. 4000-5000)
- 4-Ubeyd (M.Ö. 3500-4800)
- 5- Jarmo sitesi (M.Ö. 5000-7000):
- 6-Tell Sawwan sitesi (M.Ö. 6000):
- 7-Eridu (Ebu şehrin) (M.Ö. 5000)
- 8-Uruk sitesi (M.Ö. 3100-3500)
- 9-Jemdet Nasr sitesi (M.Ö. 2900-3100),

Şekil 1: Neolitik Dönem Irak Merkezleri

Kaynak: Sanal-0, Atakuman, 2010, s. 62)

٢,١. Hassuna dönemi (M.Ö ٧٠٠٠-٥٥٠٠)

Bu medeniyet ismini, Dicle (Tigris)'nin sağ kenarında ve Musul şehrinin ٣٠ km kuzeyinde olan Tell Hassuna bölgesinden almıştır. Şekil ٩'da Hassuna kültürünün etkilendiği alan görülmektedir.

Şekil ٩: Hassuna Kültürü Yayılım Bölgesi

Kaynak: Sanal-٦

Hassuna dönemi Eski Irak medeniyet tarihinde büyük önem taşımaktadır. Tarih öncesi çağlardan gelen (M.Ö.٧٠٠٠-٥٥٠٠) bu dönemin etkileri Irak'ta uzun bir süre hakim olmuştur. Tell Hassuna bölgesi Jermo'dan başlayıp, Yarım Tepe ve Um-Eldebağige köyüne kadar uzanan geniş bir coğrafyaya sahiptir (Züheir, ٢٠٠٧, ٩, ٢٨, ٤٦).

Bu dönemin başlangıcı, mimarlık tarihinde, tarımsal köylerin en eski kuruluşu dönemidir. Evlerin yapımında farklı bir sistem kullanılmıştır. Düzenli dar toprak yolların kenarlarına yapılan çamur evler için özel bir yapı sistemi kullanılmıştır. İlk zamanlar dairesel şekilli konutlar sonraları dikdörtgen ve kare şeklinde geliştirilmiştir. Yapımında kullanılan ham maddelerin kalitesi ile en uygun şekil dairesel şekildir (نخبة من الباحثين العراقيين, ١٩٨٥). Bu dönem ev yapımında kullanılan çamura doğal özelliklerini iyileştirmek için saman katkısı yapılmıştır. Bu evlerin yapımında çiftçi toplulukların hareketi, otlamaktan dönen hayvan sürülerinin hareketi ayrıca zengin çiftçi evlerinden tahıl yükünü alan hayvanların hareketi dikkate alınmıştır (Züheir, ٢٠٠٧, s. ٩, ١, ٢٠, ١٨)

Bölgenin doğal çevresi verimli araziye sahip olduğu için köylüler yabani türlerden buğday ve arpa ekmişlerdir. Böylece bu bitkiler doğal büyümeye başlamıştır. Bölgede, çakmak taşından yapılmış diş ve tahıl hasadı için volkanik cam kullanmışlardır

(Frankfort, ١٩٥٨, s.٤٠). Üretimin fazlasını küvet veya dışarıdan ağzı kapalı yere gömülmüş büyük kuyularda depolamışlardır (نخبة من الباحثين العراقيين, ١٩٨٥).

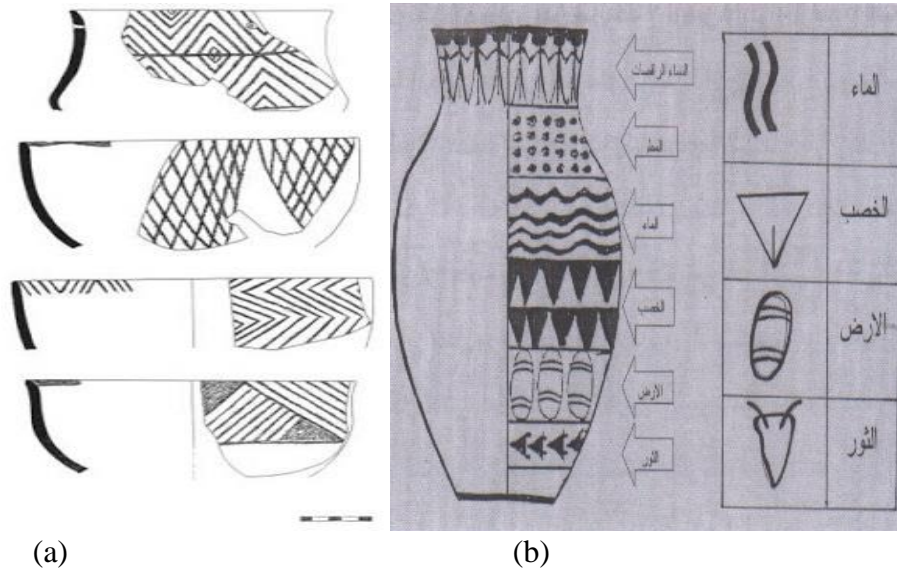
٢,١,١. Hassuna Dönemi Seramikleri ve Özellikleri

٢,١,١,١. Hassuna Dönemi Seramik Kapları

Hassuna dönemi, elle yapılmış, dairesel karınlı, silindirik kısa boğazlı, sade çok düzenli, geometrik şekillerle veya birbirine geçirmeli ya da zikzaklı çizgilerle süslemeli, kahverengi, kırmızı ya da turuncu renkli testiler ve taslardan oluşan seramik kapların çeşitli şekillerini üretmesiyle ayrıcalık kazanmıştır (Hermes, ٢٠١٤). Şekil ١٠'da Hassuna döneminde kullanılan bu desenlere ait örnekler verilmiştir.

Ulusal Irak Müzesinde yer alan ve M.Ö. ٥٣٠٠ olarak tarihlendirilen Hassuna Dönemine ait Şekil ١٠ b'deki vazo resminde kullanılan her bir desenin farklı anlamı bulunmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru ilk desen ardıl kadın figürlerinden oluşmaktadır buradaki kadınlar güçlü kadını temsil etmektedir. Daha sonra noktalı desen vardır ki bu yağmuru anlatmaktadır. Dalgalı paralel çizgiler suyu temsil etmektedir. Üçgenler yine kadını temsil eder fakat bu kadın doğurgan kadındır. Oval şeklindeki desen araziyi temsil ederken en alttaki desen sağ tarafındaki resimde de gösterildiği gibi boğayı temsil etmektedir. Bütün bu desenlerin tümü aslında yaşamı anlatmaktadır.

Şekil ١٠: Hassuna Kaplarında Kullanılan Desen Örnekleri

Kaynak: (a) Sanal-٧, (b) El-Cebeli, ٢٠٠٨, s. ١١٨

Tell Hassuna dönemine ait bulunan iki seramik örnekten biri açık renkli zemin üzerine kırmızı ve siyah renkli süslemeleri içermektedir. Bu örnek arkeologlar tarafından eski Tell Hassuna seramiği olarak nitelendirilmiştir. Diğer örnek ise ilkinde çok benzemekle birlikte çentikli süslemeleriyle farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu örnekteki süslemeler yine açık zemin üzerinde üçgen şekiller, düz ve kesik çizgiler, balık şekillerinden oluşmakta ve kahverengi, kırmızı, pembe ya da turuncu renkleri içermektedir (Hermes, ۲۰۱۴). Bazı arkeologlar tarafından Tell Hassuna için seramik üreticilerinin iki katlı ve kapalı seramik pişirim fırınına bildikleri belirtilmiştir (Hermes, ۲۰۱۴).

Eski Hassuna döneminin en önemli ayrıcalığı çömleklerin genellikle elle şekillendirme ile saf olmayan çamurdan yapılmasıdır. Bütün kaplar kaba pürüzlü yüzeyli ve fırınlarının basit olması nedeniyle tam pişirilemezdi. Hassuna dönemi kap türleri dairesel veya kalın duvarlı, kısa bir boyun ya da boyunsuz sürahileri, aynı zamanda kaseler, bardak ve küçük ebatlı düz ya da yuvarlak şekil tabaklar gibi temelde birkaç şekil (Şekil ۱۱)-Şekil ۲۱) içermektedir. Bu kaplar dönemin çiftçilerinin depolama, yemek hazırlama ve sıvı malzemelerin taşınması ihtiyaçlarını karşılamıştır (Al-Dabbagh, Taqi, ۱۹۸۵, ۱۶; Raşa, ۲۰۱۴).

Şekil ۱۱: Hassuna Dönemi Genel Kap Türleri

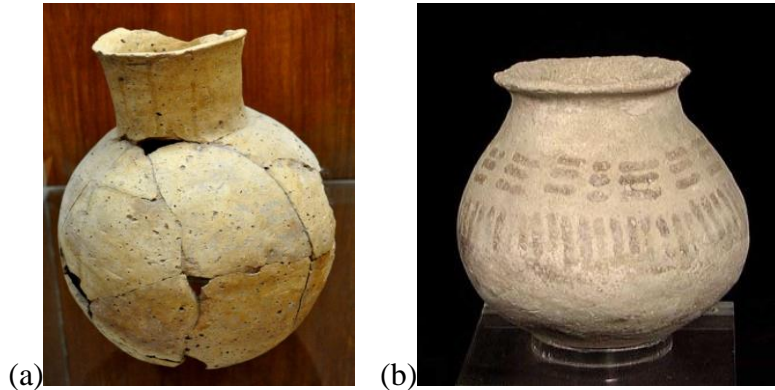
Kaynak: Al-Dabbagh, Taqi, ۱۹۸۵, ۱۶

Seramik kapların şekillendirmesi elle yapılmıştır. Küçük tabana sahip kaplar sucukla şekillendirme yöntemi kullanılarak yavaş yavaş istenilen yüksekliğe çıkarılmıştır. Başlangıçta hazırlanan kaplar, yaş çamurun yere yapışmasını önlemek için küçük bir hasır üzerine konulurdu. Bu, kapların taban dış yüzeylerinde görülen izleri açıklamaktadır. Estetik anlamda da kapların etrafında düzenli olarak belirgin hatlar hemen görünmektedir ki buda uygulama becerisini göstermektedir. Jermo, Hassunave Um El-Dabağıge gibi bazı tür kaplarda çömlüklerin üzerinde boyama yapabilmek ve estetik görünüm sağlayabilmek için silme ve ovma gibi çömlüklerin yüzeylerindeki pürüzlülüğün giderilmesini sağlayan bazı teknikler icat ettiler (Züheir, 2007, s. 9, 1, 20, 18).

Eski Hassuna döneminde üretilen çömlükler kullanılan çamurun içindeki safsızlıklar nedeniyle ve düşük sıcaklıkta pişirilmeleri nedeniyle yüzeyleri pürüzlü kalitesi düşük ürünlerdir. Bunların yüzeylerinde ya hiç süsleme yoktur ya da birkaçında basit geometrik desenler bulunmaktadır. Sonraki dönemde, daha saf çamur kullanarak ve çömlüklerin pişirim derecelerini arttırarak daha sert ve kaliteli ürünler elde edilmiştir ki bunlar tipik Hassuna seramikleri olarak adlandırılmıştır (Sahip, 2004, s. 93; Raşa, 2014).

Şekil 12 a'daki geniş karınlı kavanoz, Musul, Nineva Valiliği sınırları içinde, Irak'ın modern kenti Faida ilçesinde bulunmuş ve M.Ö. 6000'lere tarihlendirilmiştir (Sanal 9). Bu kap desensiz, kaba yüzeyli düşük derecede pişirilmiş Hassuna kaplarına, Şekil 12 b'deki kap ise az boyalı yine kaba yüzeyli düşük dereceli pişirilmiş Hassuna kaplarına örnek teşkil etmektedir.

Şekil 12: Eski Hassuna Çömlük Örnekleri

Kaynak: a)Sanal-9; b)Sanal-8

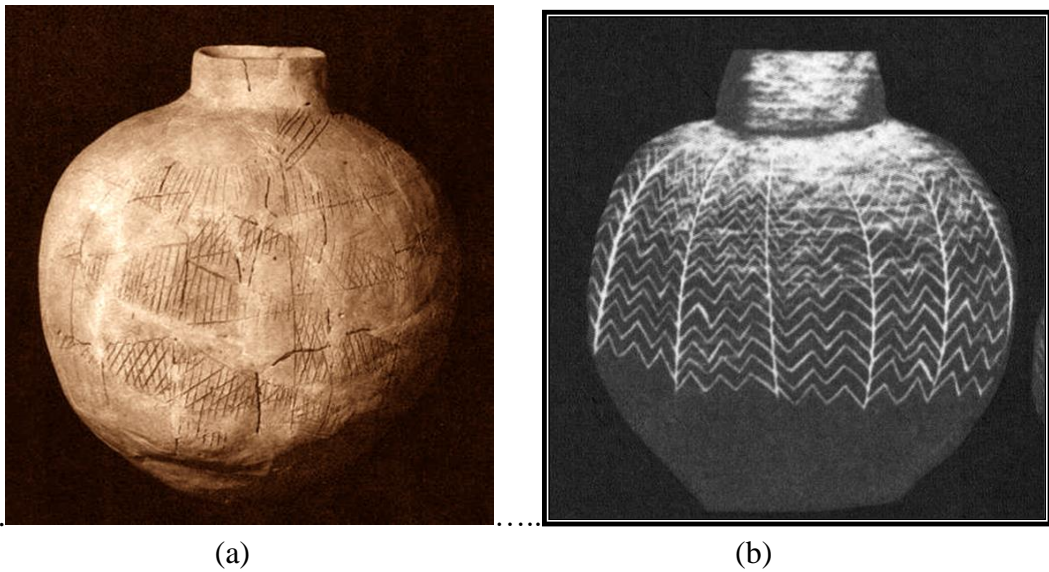
Hassuna çömlekleri temelde üç tür dekorla süslenmiştir. İlki, kazıma motifleri ki bunlar Şekil ۱۳'deki gibi bazı tabak formlarında görüldüğü gibi özellikle kavanozlarda kısa ve az derin çiziler; yatay veya dikey çizgilerle birlikte kullanılmıştır (Şekil ۱۴). Basit geometrik desenler deri sertliğindeki yüzeyler üzerinde keskin bir nesneyle kazınarak gerçekleştirilmiş ve bu nedenle kazımalı Hassuna çömleği denilmiştir (Al-Dabbagh, Taqi, ۱۹۸۵, ۱۶; Raşa, ۲۰۱۴).

Şekil ۱۳: Kazıma Dekorlu Kullanılmış Boyasız Hassuna Tabağı (M.Ö. ۵۵۰۰)

Kaynak: Sanal-۱۰

Şekil ۱۴: Kazımalı Dekorlu Hassuna Çömleği Örnekleri

Kaynak: (a) Sanal-۸, (b) Al-Dabbagh, Taqi, ۱۹۸۵, ۱۶

İkinci tip dekore edilmiş. Hassuna çömlerinde kapların üzerine kahverengi ya da kırmızı tek renk kullanılmıştır. Bunlara boyalı Hassuna çömleri denilmiştir. Hem renkli hem de renkli yüzey üzerinde kazıma yapılmış üçüncü bir dekor türü de vardır ki bunlara boyalı ve oluklu Hassuna çömleri denilmiştir (Züheir ve Salman, ۱۹۸۷, s. ۴۸; Raşa, ۲۰۱۴). Şekil ۱۵-Şekil ۱۸'de boyalı, boyalı ve ve kazımalı Hassuna kap örnekleri bulunmaktadır.

Şekil ۱۵: Boyalı Hassuna Çömleği, (M.Ö ۵۵۰۰), Ulusal Irak Müzesi, Bağdat

Kaynak: Frankfort, ۱۹۰۸, s. ۴۰

Şekil ۱۶: Boyalı Hassuna (Alt Sağda) Ve Kazımalı Ve Boyalı Hassuna Kap Örnekleri

Kaynak: Sahip, ۲۰۰۴, s. ۹۳

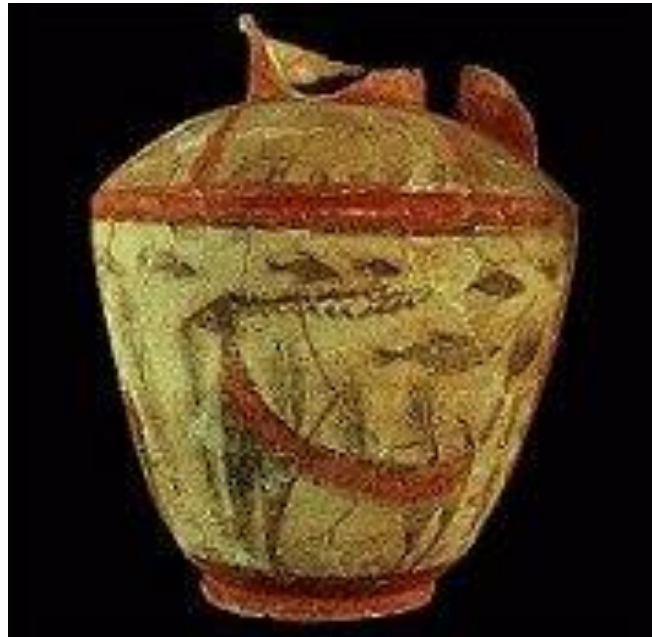
Şekil ١٧'deki Hassuna Dönemine ait düzgün yüzeyle boyalı kâse üzerinde sarı, kırmızı, koyu kahve ve siyah renkli alanlar mevcuttur. Kâsenin yapıldığı çamurun kendi rengi sarıdır. Kâse içinde ve dışında dairesel çizgiler ve çapraz çizgilerle oluşturulan desenler görülmektedir. Şekil ١٨'de de yine koyu kahve ve kırmızı toprak renkleriyle boyanmış kap görülmektedir. Sarı toprak rengi zemin üzerinde ceylan ve balık desenleri bulunmaktadır.

Şekil ١٧: Boyalı Hassuna Dönemi (M.Ö. ٥٠٠٠) Kâsesi

Kaynak: Sanal-١١

Şekil ١٨: Boyalı Hassuna Dönemi (M.Ö. ٦٥٠٠) Seramiğine Ait Bir Örnek

Kaynak: Sanal-١٢

Şekil 19: Hassuna Dönemine (M.Ö. 5500) Ait İçi ve Dışı Boyalı Güneş Desenli Geniş Tabak

Kaynak: El-Cebeli, 2008, s.114

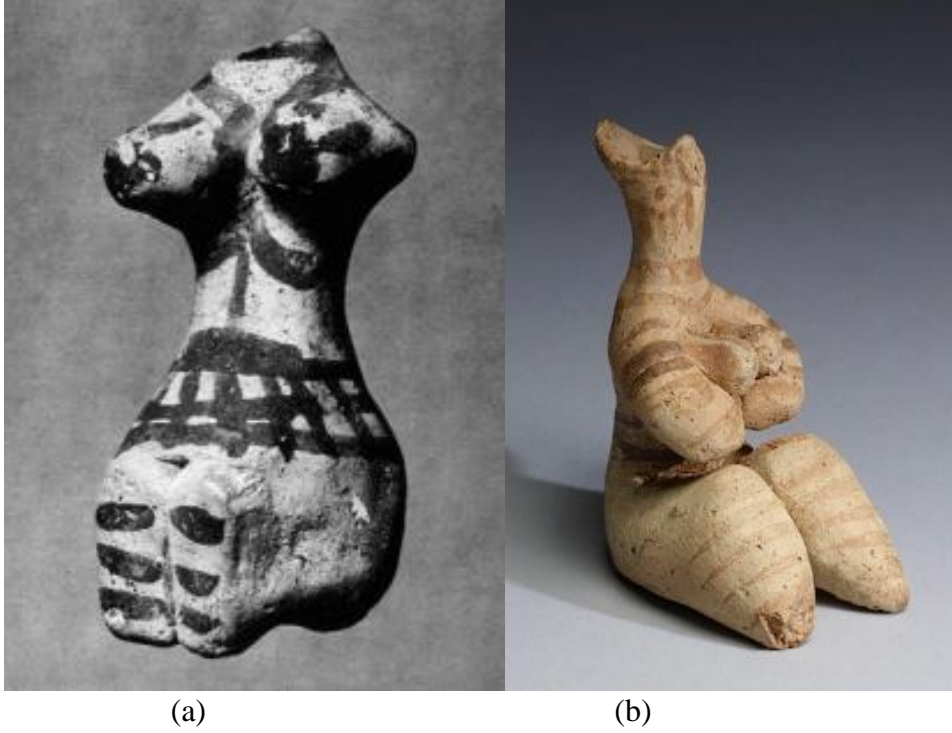
Şekil 19'da resmi görülen Samarra'da bulunmuş fakat Hassuna Dönemine ait bu açık renkli boyalı tabak iç ve dış kısmında ortada bulunan siyah ve kırmızı renklerden oluşan desenler bulunmaktadır. İç kısmında kırmızı ve siyah renklerin arasındaki açık renkli alanlar karı temsil etmektedir. En dıştaki kontür çizgisine doğru çizilen ve uçları birleşik çizgiler güneşi ifade etmektedir. Yine dış kenarındaki geniş nokta ve çevresindeki minik noktalar yine güneşi ifade etmektedir ki güneş hayatı temsil etmektedir.

2,1,1,2. Hassuna Dönemi Seramik Heykeller

Hassuna döneminde heykel türündeki çömlekçi eserler de üretilmiştir (Şekil 20-Şekil 21). Hassuna dönemi, kadını, genel olarak yüksekliği (3-4 cm), kalça kalınlığı (2-3 cm) ve kalınlığı (2-3,5 cm) olan belli oranlara sahip tek biçimli heykelciklerle somutlaştırmıştır (Bakır, 1900, s.212). Bu çömlek heykelciklerin çoğu saf olmayan ve çok saman içeren çamurdan yapılmıştır. Bu nedenle pürüzlü yüzeye sahiptir (Roux,

1988, s.89). Aynı zamanda bu heykelciklerde başlıca kadının doğum pozisyonu olmak üzere, yere oturma pozisyonu vb. duruş pozisyonları kullanılmıştır (Bakır, 1900, s.212).

Şekil 20: Hassuna Pişmiş Toprak Kadın Heykelcikleri

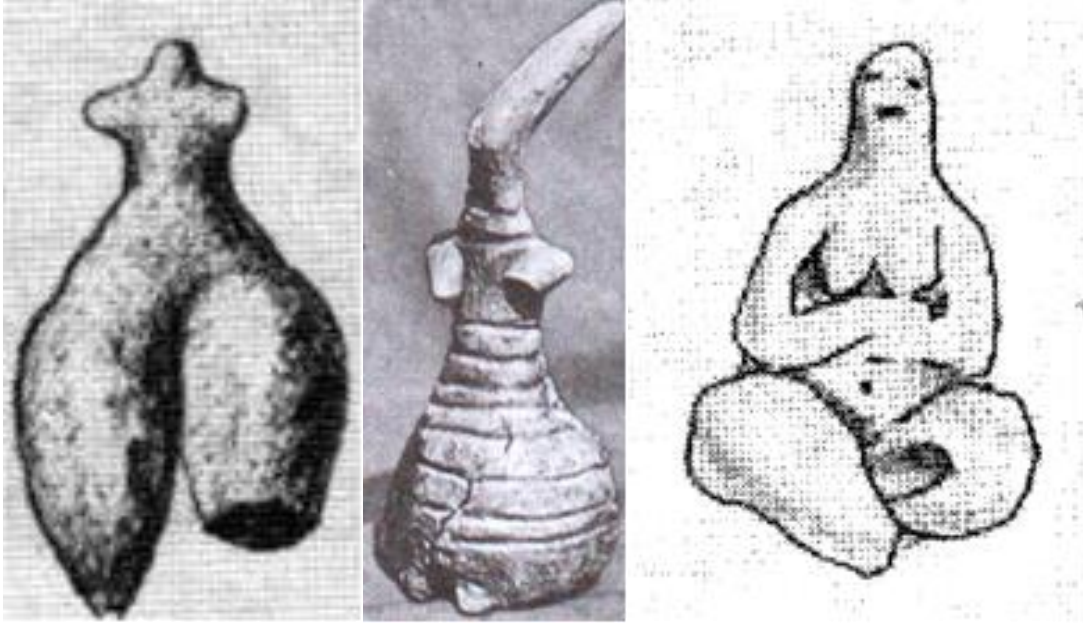

Kaynak: (a) Jones, s.140; (b) Sanal-^

Irak Müzesi'nde bulunan çömlek heykelciklerin bazılarına mikroskobik inceleme yapılmış ve bu heykelciklerin her parçasının ayrı ayrı yapıp balçık çamurla tek tek yapıştırıldığı, bileşim yerlerinin kapanması için nemlendirilerek ovulduğu ve böylece güzel görünüme kavuştuğu belirlenmiştir (Sahib, 2007).

Bu çömlek heykellerin çoğu düşük ateşte pişirilmesi nedeniyle fırınlandıktan sonra kahverengi ile kırmızı arası bir renk almıştır. Heykellerin yeterince yüksek sıcaklıkta pişmemesi nedeniyle doğa şartlarından etkilenerek dağılmalar göstermiştir (Bakır, 1900, s.212).

Şekil 21: Hassuna Pişmiş Toprak Kadın Heykelcikleri

Kaynak: Sahib, 2004, s.93

2.2. Samarra Dönemi (M.Ö. 5000 – 7000)

Dönem adını Bağdat'ın yaklaşık 120 kilometre kuzeyinde Dicle (Tigris) Nehri'nin doğu kıyısında bulunan Samarra şehrinden (Şekil 22) almaktadır (Hermes, 2014; Hansen, 1997, s. 472, 470). Bu yere ilk dikkat çeken 1912 yılında Alman arkeoloji uzmanı "Hare Sfield" dir. Samarra'nın en önemli özelliği kuzey ve güney kültürleri arasında bir köprü olmasıdır (Hansen, 1997, s. 472, 470).

Şekil 22: Haritada Samarra Şehrinin Yeri

Kaynak: Sanal -12

Samarra halkı mimarlık sanatını geliştirmiştir. Bu dönemde binalar (T) şekli almaya başlamıştır. Çiftçi evi, açık olan orta avlunun iki tarafına paralel ve dar odalar ile birlikte girişin sonunda açık ve geniş odalardan oluşmaktaydı. Samarra binaların dayanıklılığı, taştan çamura kadar inşaat malzemelerinin gelişmesi bunun yanında binaların düzenli geometrik şekiller almasıyla düzgün bina duvarları ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Böylece istenilen yüksekliğe çıkılabilecektir ki bu da mimari düşüncenin ne kadar geliştiğinin göstergesidir. Bu mimari özellik eski Irak medeniyetinin sonlarına kadar aktif olarak devam etmiştir (Roux, ١٩٨٤, s.٩٠).

٢,٢,١. Samarra Dönemi Seramikleri ve Özellikleri

٢,٢,١,١. Samarra Dönemi Seramikleri

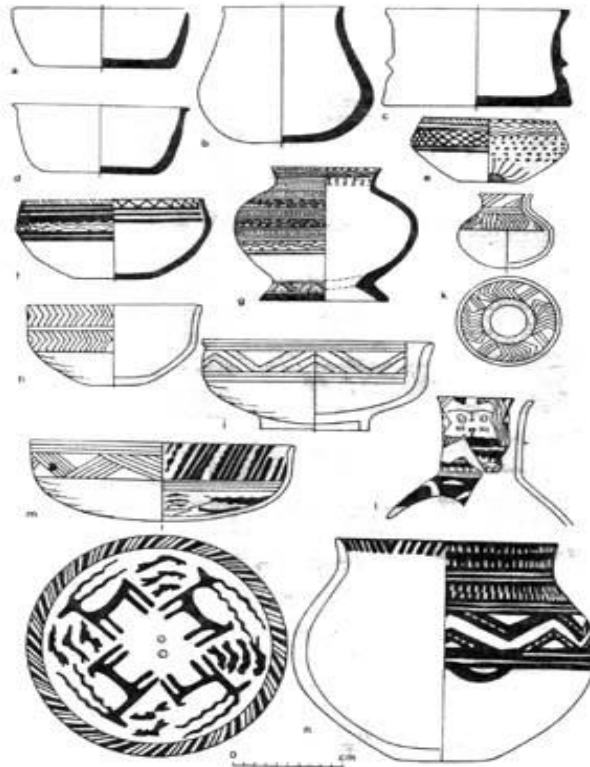
Seramik üretimi M.Ö. ٨. binyılın sonuna doğru antik Yakın Doğuda ortaya çıkar. Güney Mezopotamya'da Samarra kültürü, kuzey Mezopotamya'da da Halaf kültüründe ve Erken Ubeyd kültürlerinde M.Ö. ٦ bin yılına doğru boyalı seramikler yaygın durumdadır. M.Ö. yedinci ve erken ٦. yüzyıllarda Samarra kültürlerinde ince dekore edilmiş seramik, üretilmiştir. Bu dönem kalıntıları Abbasilerin Samarra şehri enkazı altındadır. Samarra'ya ait bulunan MÖ ٥٠٠٠ başlarına tarihlendirilmiş bir kısım pişmiş toprak kap kalıntılarının ince taneli yumuşak toprak kullanılarak yavaş bir şekilde elle döndürülen çarkla yapıldıkları ve uygun ısıda pişirildikleri belirlenmiştir. Bu parçalar siyah mor, donuk yeşil, kahverengi ve kırmızı gibi farklı renklerde aynı zamanda yüzeyleri de farklıdır bu nedenle farklı pişirim ısılarına sahip oldukları düşünülmektedir (Row, ١٩٨٤, s.٩٠).

Samarra seramiği, çentik ve tarama tekniğinin kullanılmaması bunun yerine renklendirme tekniğinin kullanılmasıyla süsleme açısından kendinden önceki dönemlerden ayrıcalıklıdır. Bu dönemde basit yapılı geometrik süslemeler eğik, dikey, yatay, kırık ve zikzaklı çizgiler, açılar, üçgenler, kareler, dikdörtgenler ve peşi sıra gelen ya da iç içe olan şekilleri kullanılmıştır (Şekil ٢٣). Öte yandan Samarralıların sanat yetenekleri gelişkindi. İnsan, bitki ve çevredeki hayvanların figürlerini içeren ve mavi kırmızı, kahverengiyle renklendirilen sade süsleme şekillerinde ileriydiler (Row, ١٩٨٤, s.٩٠).

Bu dönem çömlekçiliğinin genel özellikleri: Samarra çömlekçiliğinde ilk zamanlar çamurun saf olmamasından ve düşük sıcaklıklarda pişirilmesinden dolayı toprak kaplar kötü olmuştur. Sonraları deneyim arttıkça daha temiz çamurla çalışmaları nedeniyle daha iyi sonuçlar alınmıştır ki bunlar daha yüksek sıcaklıklarda pişirilmişlerdir. Bu dönemde kavanoz, tabak, bardak, kase vb. gibi çok çeşitli ürünler yapılmıştır. Bu ürünlerin yüzeylerine düz, kırık, zigzag çizgiler ve üçgen, kare gibi geometrik desenler ile bunların yanında insan, hayvan ve bitki formları kullanılmıştır. Desenlerin işlenmesinde mavi kırmızı kahverengi ve azda olsa siyah renk boyalar kullanılmıştır (Raşa, ۲۰۱۴).

Tarihsel kaynaklar bu dönemdeki çömleklerin zarif işçilikle şiirsel hatlara sahip estetik yüzeylere ve çömleklerin yüzeyinde kazılan heykel ve resim içeriğinin çeşitliğine vurgu yapmaktadır. Bu durum sürekli artan deneyime dayalı aşamalı evrim kavramı nedeniyle tecrübe birikimi, düşünce ve kültürel dönüşümlerin gelişimi ile ilişkilendirilmektedir (Züheir, ۲۰۰۷, s.۸۹).

Şekil ۲۳: Samarra Kap Biçimleri Ve Desen Örnekleri

فخار ثقافة سامراء

Samarra çömleği, ihracat yapılan Eski Mısır, Eski İnan, Ermenistan ve Anadolu gibi Orta Doğu ÷lkelerine ve Suriye, L÷bnan, Urdun ve Filistin gibi Şam ÷lkelerine yayılmıştır (Sanal-۱۰).

Şekil ۲۴—Şekil ۲۶ arasında Samarra dñemine ait çeşitli kaynaklardan elde edilen toprak kap resimleri verilmektedir.

Şekil ۲۴: D÷z Çizgi Desenli Samarra Dñemine Ait Bir Tabak Resmi

Kaynak: Hermes, ۲۰۱۴

Şekil ۲۰: Samarra Dñemi seramik kap (M.Ö. ۴۰۰۰)

Kaynak:Sanal-۷

Şekil 26: Samarra dönemine ait kaseler M.Ö. (6000-5000)

Kaynak: Jones, s. 140

Şekil 27 deki gibi koyu kahverengi boyalı yukarıdaki kuşlar ve balıklar ve dönen desenler gibi stilize hayvanlar Samarra tarzı tipik örneklerdir (Caubet, 1998, s. 34).

Şekil 27: Samarra Dönemine Ait Tabak (M.Ö. 6300-6000) (Çap: 27,7 cm.)

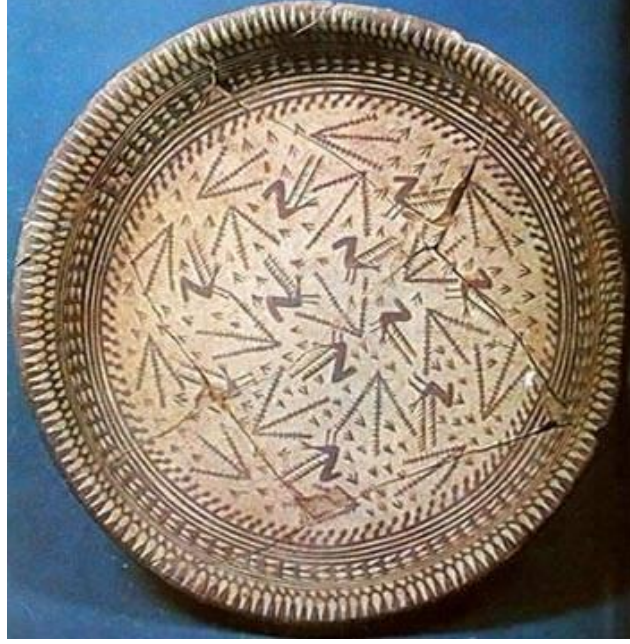

Kaynak: Sanal 16

Ulusal Irak Müzesi Irak'ta bulunan çok önemli bir arkeoloji müzesidir Irak Müzesi olarak da bilinir. Müze Mezopotamya uygarlığının değerli emanetlerini içermektedir.

Şekil ۲۸: Boyalı Samarra Seramiği (M.Ö. ۵۰۰۰)(Ulusal Irak Müzesi, Bağdat)

Kaynak: Sanal-۷

Şekil ۲۹ daki tabakta dört kadın figürü gamalı bir haç oluşturmaktadır..

Şekil ۲۹: Samarra Dönemine Ait Tabak (M.Ö. ۵۰۰۰), Irak Müzesi Bağdat

Kaynak: Sanal-۱۷

Şekil ۳۰'da görülen kabın üst kısmı alt kısma göre biraz daha dar yapılmış, kabın yüzeyine koyu renkli bir çamurla çapraz çizgiler, zikzak, yatay ve eğik çizgilerle desen oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil ۳۰: Mezopotamya'da Bulunan Samarra Dönemi (M.Ö. ۶۵۰۰-۶۰۰۰) Bir Kap

Kaynak: Sanal-۱۸

Şekil ۳۱'deki kısmen kırılmış Samarra dönemine alt kısmı geniş üst kısmı dar kabın yüzeyinde nokta, tarak şeklinde düz çizgiler ve zikzak çizgilerden motifler bulunmaktadır.

Şekil ۳۱: Samarra Dönemi Kap (M.Ö. ۶۰۰۰)(Süleymaniye Müzesi, Irak)

Kaynak: Sanal-۱۹

Şekil ۳۲'deki boyalı Samarra kültürüne ait M.Ö ۵۱۰۰ yılına tarihlendirilen üstü dar boyunlu altı geniş olan kabın boyun çapı, ۸,۷ cm dir. Pişmiş kilden yapılmış parça Hassuna bölgesinde bulunmuştur. Seramiğin boyun kısmında, kadın yüzü gibi kaş, göz, burun, ağız ve saçlar siyah renkle dekore edilirken diğer alan çamurun kendi rengi olan açık kahverengidir. Şekil ۳۳'te geometrik desenlerle bezenmiş Samarra dönemine ait. (M.Ö ۵۵۰۰) tabaklar görülmektedir. Tabakların her ikisinde de beyaz zemin üzerinde koyu kahve renkli çamurla desen işlendiği görülmektedir. Soldaki tabakta ceylan motifleri ve sağdaki tabakta boş ve dolu kare formu kullanılarak gamalı haç şekli gibi simetrik desen elde edilmiştir.

Şekil ۳۲: Samarra Dönemi (M.Ö. ۶۰۰۰), (Irak Müzesi-Bağdat)

Kaynak: Sanal-۲۰

Şekil ۳۳'te geometrik desenlerle bezenmiş Samarra dönemine ait. (M.Ö ۵۵۰۰) tabaklar görülmektedir. Tabakların her ikisinde de beyaz zemin üzerinde koyu kahve renkli çamurla desen işlendiği görülmektedir. Soldaki tabakta ceylan motifleri ve sağdaki tabakta boş ve dolu kare formu kullanılarak gamalı haç şekli gibi simetrik desen elde edilmiştir.

Şekil ۳۳: Samarra Dönemine Ait (M.Ö. ۵۵۰۰) Tabak

Kaynak: Sanal-۲۱

Şekil ۳۴'deki kase formunda açık renk zemin üzerinde düz ve zikzak çizgilerle desenler görülmektedir.

Şekil ۳۴: Samarra Dönemine Ait Bir Kase

Kaynak: Sanal-۲۲

Şekil ۳۵: Samarra Dönemine Ait Bir Kap

Kaynak: Sanal-۲۳

Şekil ۳۶: Samarra Dönemi Tabak, M.Ö. ۶۲۰۰-۵۷۰۰, Berlin Vorderasiatisches Müzei

Kaynak: Sanal-۲۴

Bu resimler bize Samarra döneminin tipik özelliklerini göstermektedir. Resimlerde genellikle el yapımı fakat bazıları muhtemelen uzman kişiler tarafından yavaş dönen çarkının üzerinde yapılmış formlar mevcut. Bu formların krem veya pembeye kayan, koyu kahverengi ve soluk turuncu gövdeli çömlekler kuş, keçi, geyik, akrep gibi hayvanlar ile dans eden uzun saçları uçuşan kızlar, gamalı haç ve stilize insan figürleri de dahil olmak üzere dinamik bir dekorasyona sahip olduğu görülmektedir (Jones, s.۲۱۱).

۲,۲,۱,۲. Samarra Dönemi Seramik Heykeller

Şekil ۳۷, Şekil ۳۸'de Samarra dönemine ait seramik heykel örnekleri verilmektedir.

Şekil ۳۷: Samarra Dönemi Heykel Örnekleri a) Kadın Heykeli (BCE ۶۰۰۰) (Louvre Müzesi); b) Tanrıça Heykeli (M.Ö. ۵۰۰۰), (Irak Ulusal Müze, Bağdat)

(a)

(b)

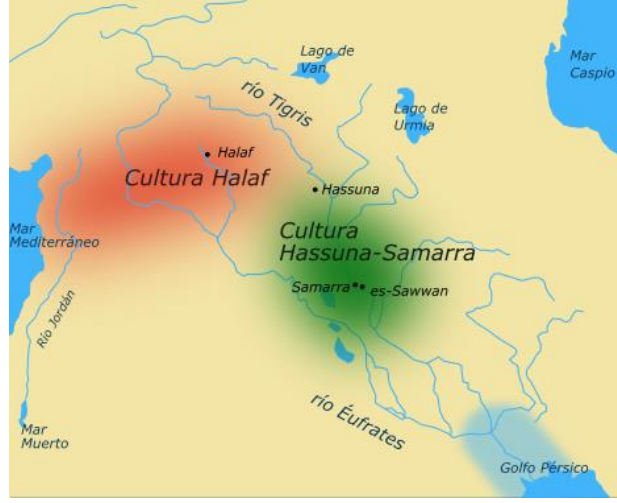
Kaynak: a) Sanal-۲۵; Jones, s.۲۱۱

۲,۳. Halaf Dönemi (M.Ö. ۵۰۰۰-۴۵۰۰)

Halaf, (M.Ö. ۵۰۰۰-۴۵۰۰) Şekil ۳۸ de görüldüğü gibi Mezopotamya'nın kuzeyinde Dicle (Tigris) nehri üzerinde bulunan görülen arkeolojik bir yerleşim alanıdır. Halaf Dönemine aynı Taş Devri de denilmektedir.

Halaf, güzel sanatlar alanında özellikle çanak çömlek endüstrisinde kayda değer bir gelişme kaydetmiştir (Sahip ve Salman, ۱۹۸۷, s.۵۰). Aynı zamanda Halaf döneminde taşlar ve metallerin çıkarılmasıyla bu malzemelerin makine ve araçların imalatında kullanım rolü ortaya çıktı. İlk maden olarak bakır ve kurşun endüstri sektörüne girmiştir (حضارة العراق ۱۹۸۵, ۵۷).

Şekil ۳۸: Halaf Kültürünün Yayılım Alanları

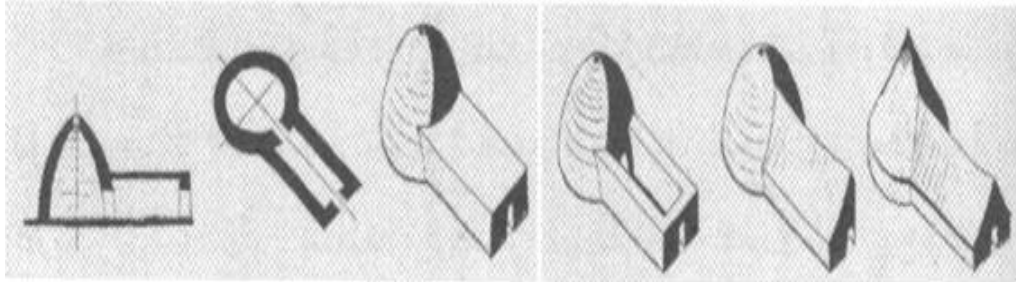

Kaynak: (Margueron, ۲۰۰۲)

Halaf yapıları (Şekil ۳۹), dairesel (çember) ve dikdörtgen girişli olarak tasarlanmış buraya özel yapı biçimlerine sahiptir. Binalar, çamur ve taşın birlikte kullanımıyla inşa edilmiştir. Bu binaların tavanlarının kubbe şeklinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Arkeologlar bu yapıların işlevi ilgili üç farklı görüş mevcuttur. Bir kısım arkeolog bunların özel yapıldığını savunsa da, ikinci grup bu yapıların ibadet yeri ya da dini mezar olabileceğini, üçüncü grup ise köyün önde gelen adamların toplantısına ev sahipliği yapılan ya da gelen yabancı misafirin konuklaması için hazırlanan misafirhaneler olarak değerlendirmişlerdir (حضارة العراق ۱۹۸۵, ۵۷).

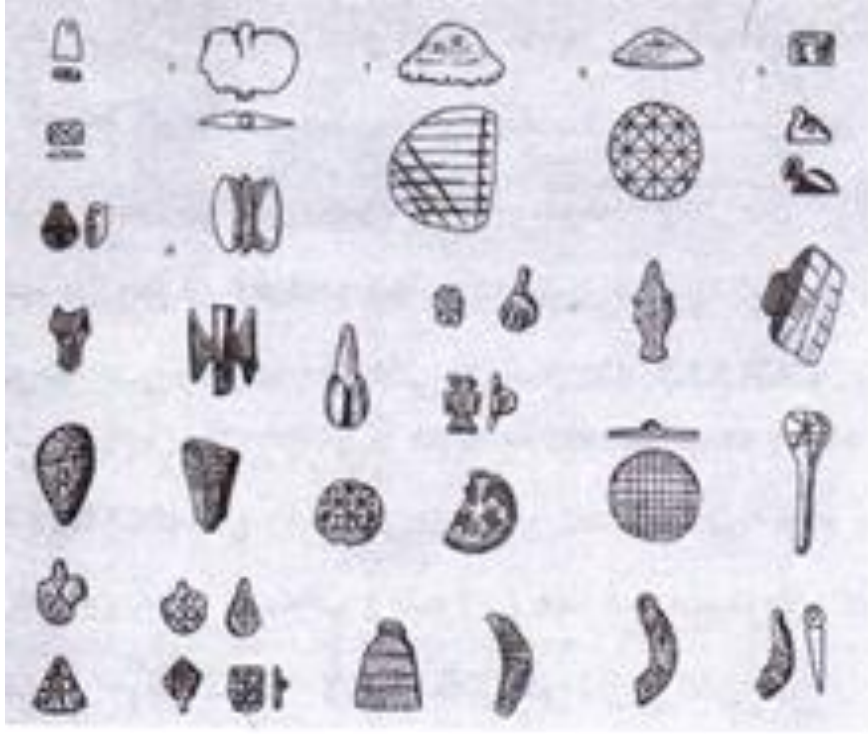
Bu evlerde çok sayıda önemli arkeolojik malzemelerle birlikte çömlek kaplar bulunmuştur. Arkeolojik malzemelerden en önemlisi Alastaitaat taşından yapılan kolyeler ve üstüne düz ve kesişen çizgiler oyulmuş küçük taş diskleridir (mühür) (Şekil ۴۰) ki tarihte en eski mühürlere bu döneme aittir (Bakır, ۱۹۵۵, s.۲۲۳).

Şekil ۳۹: Halaf Dönemine Ait Bulunan Dikdörtgen Girişli Yuvarlak Binalar

Kaynak: حضارة العراق ۱۹۸۵, ۵۷

Şekil ۴ : Halaf'ta Bulunan Mühürler

Kaynak: Bakır, ۱۹۰۰, s.۲۲۳.

۲,۳,۱. Halaf Dönemi Seramikleri ve Özellikleri

۲,۳,۱,۱. Halaf Dönemi Seramik Kapları

Milattan önce beş bin yıllarında Halaf'te seramik sanatı üzerine atölyeler çalışmaya başlamıştır. Bu, seramik sanatının en önemli teknolojik gelişme dönemiymi. Ortadoğu, Yunan Messina seramiği gelinceye kadar böyle bir gelişme görmemişti. Halaf'te üretilen seramiklerde demir ihtiva eden, lekesiz ve temiz çamuru kullanılmıştır. Aynı şekilde renkli seramik kapları pürüzsüz hale getirmek, saydam yapmak, güzel geometrik şekillerdeki kırmızı ve siyah renkli, ince yuvarlak yüzeye parlaticı cam görüntüsü vermek için çok yüksek dereceli fırınlar kullanılmıştır. Bu teknoloji onlar için ayırıcı bir uslu olmuştur.

Halaf seramikçileri, çömlükleri pişirmeye ilgili tecrübeleriyle seramik renklerine göre ısı derecesi kontrolünün önemini anlamışlardır. Erbâşiyâ'dan (günümüzdeki adı Erbil'dir.) gelen renkleri Mezopotamya 'in (Irak) kuzeyinde kullandılar. Bu dönem seramikte tarihi dönem olmuştur. Bazı seramikçiler, Abîd ve Erîdû bölgelerinde

(günümüzde Babil), aynı şekilde Diyâla bölgesinde bu dönemde özgün seramik üretmişlerdir (Hassan, ۱۹۸۴; Gharleston, ۱۹۶۸). Bu dönemde çömlekler, çok çeşitli şekiller almıştır. Şekil ۴۱ ve Şekil ۴۲ de örnekleri görülen kase ve bardak şekilleri, derin olmayan kaplar, dışarıya doğru genişleyen kenara sahip kaplar, ağzı dışarıya eğimli kısa kavanozlar, testiler, ağzı açık ve iç kısımları süslenmiş kaplar ve dekor vazoları(Lyod, ۱۹۸۴,s.۱۹).

Kırmızı, siyah, sarı ve turuncu renkler kullanılarak çömlek çamuruna uygulanan tutarlı, güzel ve parlak şekilleri ortaya çıkmıştır. Aslında, antik uygarlıkların tarihinin bu çömlek yapımında kaliteli, benzersiz ve çok güzel renkli çömlekleri ortaya çıkarması estetik yapısı yüksek sanatçı niteliğindeki ustaların marifetidir. Çömleklerin büyümesi ve gelişmesi M.Ö. ۶۱۰۰ yılında olmuş. Bu döneme “Halaf uygarlığı” veya “Kültürü” denilmiştir (Züheir, ۲۰۰۷, ۱۴۵). Şekil ۴۱- Şekil ۴۳’deki kaplarda olduğu gibi dekorlar, daire, kare, oval ve altıgen gibi geometrik şekilleri, düz, eğimli, dalgalı ve diğer çizgilerin uyumlu birlikteliğini içermektedir (Azam, ۲۰۰۷, s.۳۳).

Şekil ۴۱: Halaf Kültüründe üretimi yapılan yapılan renkli kap tipleri ve desen çeşitleri

Kaynak: Lyod, ۱۹۸۴,s.۱۹

Şekil 42: Halaf dönemi bol desenli bir tabak

Kaynak: Züheir, 2007, 140.

Şekil 43: Halaf Kültüründe üretimi yapılan renkli kap tipleri ve desen çeşitleri

Kaynak: Azam, 2007, s.33

Bu dönem seramik işleri Şekil ۴۴ de görüldüğü gibi geyik, öküz, zürafa ve kuş gibi hayvan figürlerini ve Şekil ۶da görülen çiçek gibi bitki motiflerini içermektedir (Fars, ۱۹۸۹, s.۳۲)

Şekil ۴۴: Halaf Dönemi çömlek kaplara yapılan hayvan figürü örnekleri

Kaynak: Fars, ۱۹۸۹, s.۳۲

Halaf seramiklerinin genel özellikleri: Bu dönemde seramik ürünler elle yapılırken çamur ayıklandıktan sonra kullanılmıştır. Seramiklerin yüzeyi ovularak daha pürüzsüz hale getirilmiş ve daha çok kırmızımsı renkte süzölmüş ince bir tabakayla kaplanarak parlak yüzeyler elde edilmiştir. Siyah, kırmızı, kahve ve beyaz renkler seramik kap dekorlanmasında kullanılan temel renklerdir. Kare, daire ve üçgen gibi geometrik şekiller , çiçek gibi bitkisel motifler , kuş, ve diğer hayvan formları seramik kapların süslenmesinde kullanılan ana dekor malzemeleridir. Pişirimler yüksek derecede yapılmış nedenle daha sağlam, sert ürünler elde edilmiştir (Raşa, ۲۰۱۴). Üretilen seramik eşyaların çeşidi çok fazladır. Şekil ۴۵-Şekil ۵۱ arasında yukarıda bahsedilen özellikleri barındıran Halaf dönemi seramik kap örnekleri görülmektedir.

Şekil ۴۵'deki kase, yedi parçadan bir araya getirilmiştir. Halaf kültürüne ait bu kabın içi ve dışı tipik bir devetüyü zemin üzerine kahverengi boya ile merkezi noktalı baklava dilimli desenlerle süslenmiştir.

Şekil ۴۰: Halaf kültürüne (M.Ö. ۶۰۰۰-۵۰۰۰) ait Kap Parçaları , British Museum

Kaynak Sanal-۲۷ (Britishmuseum Dijital Kataloğu)

Şekil ۴۶: Halaf Dönemi Kase, Metropolitan Müzesi

Kaynak: Metropolitan müzesi dijital kataloğu(Sanal-۲۶)

Şekil ۴۷: Halaf Dönemi Seramik Kaplar- Britishmuseum

Kaynak: Sanal-۲۷ (Britishmuseum Dijital Kataloğu)

Şekil ۴۸: Halaf Dönemi (M.Ö. ۵۳۰۰) Seramik Kap- Irak Müzesi ,Bağdat

Kaynak: Sanal-۲۸

Şekil ۴۹: Halaf Dönemi (M.Ö. ۵۵۰۰-۴۰۰۰) Seramik Kap, Arpachiah'tan, British Museum, Londra

Kaynak: Sanal-۲۷ (Britishmuseum Dijital Kataloğu)

Şekil ۵۰'de Halaf dönemine ait kayısı renkli astar üzerine siyah boya ile geometrik motifler işlenmiş derin sır ayaklı bir seramik kase görülmektedir.

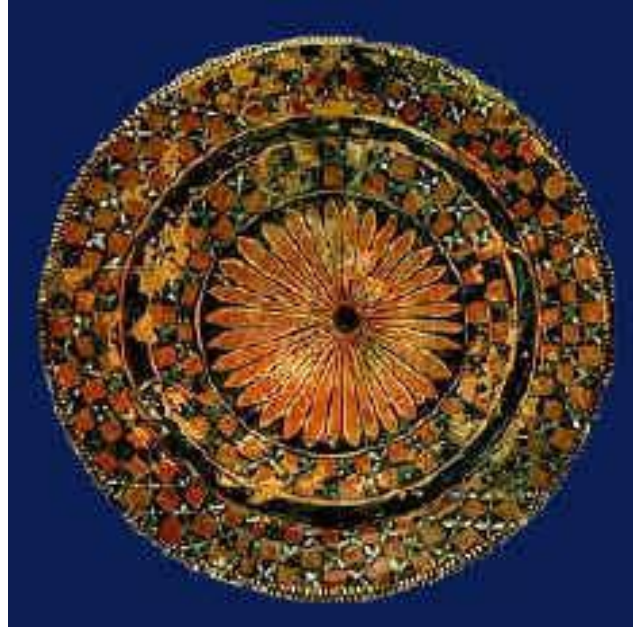
Şekil ۵۰: Halaf Dönemine Ait Kase (M.Ö. ۵۰۰۰), (Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-۷

Şekil ۵۱'de, kırmızı turuncu, ve siyah renklerin kullanıldığı geometrik desenlerle süslenmiş ۷ cm yüksekliğe ve ۳۲,۵ cm çapa sahip Halaf Dönemine ait bir tabak görülmektedir. Şekil ۵۲'de Yine bu dönem ait siyah, toprak kırmızısı ve kahverengi renklerle ve geometrik motiflerle bezeli bir vazo görülmektedir.

Şekil ۵۱: Halaf Dönemine Ait Tabak (M.Ö. ۵۰۰۰), (Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-۷^

Şekil ۵۲: Halaf Dönemine Ait Vazo (M.Ö. ۵۳۰۰) (Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-۷

Şekil ۵۳'te Halaf tepesinde bulunan domuza benzetilmiş içi boş vazo biçimli ۱۲ cm yüksekliğinde ۱۷ cm uzunluğunda seramik bir kap görülmektedir.

Şekil ۵۳: Halaf dönemine ait (M.Ö. ۵۰۰۰) hayvan şekilli vazo, (Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-۷

Şekil ۵۴: Halaf dönemine ait tabaklar(M.Ö. ۵۳۰۰-۵۰۰۰), Ulusal Irak Müzesi

(a)

(b) (Ulusal Irak müzesinden kayıp durumda)

Kaynak. Sanal-۷ (a) ve Sanal-۲۹ (b)

Şekil ۵۵: Halaf Dönemine Ait Derin Kase (M.Ö. ۵۸۰۰), Ulusal Irak Müzesi

Kaynak Sanal-۲۰

Şekil 56: Halaf Dönemine Ait Arpachiah Bölgesinde Bulunmuş sürahi (M.Ö. 5000),
Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-31

Şekil 57: Halaf Dönemine Ait Tel Hassan Bölgesinde Bulunan Bir Kaplar (M.Ö. 5000)

Kaynak: Sanal-32, Sanal-33

Şekil 58: Halaf Dönemine Ait Bir Kap (M.Ö. 5000), (Ulusal Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-34

Şekil 59: Halaf Dönemine Ait İki Sürahi

Kaynak: Sanal-30-36

Şekil 60: Halaf Dönemine Ait Kavanoz (M.Ö. 5000) ve Sürahi

Kaynak: Sanal-37

Şekil 61: Halaf Dönemine Ait (M.Ö. 5000) Çanak

Kaynak: Sanal-38

Şekil 62'de geometrik ve hayvan motifleriyle süslenmiş çok renkli Halaf Dönemi kavanoz görülmektedir.

Şekil 62: Halaf Dönemi Çok Renkli Kavanoz

Kaynak: Sanal-39

6,3,1,2. Halaf Seramik Heykeller

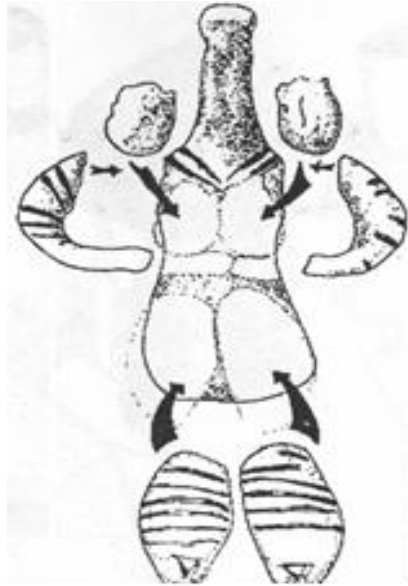
Halaf'ta gelişmiş pişmiş toprak kap üretiminin yanında, çamurdan yapılmış heykel eserlerinde de malzeme, teknik ve heykel sanatı anlayışında önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Heykellerin özelliği, yapımında gövde merkez olarak kabul edilmesi ve vücudun diğer bölümlerini toplamasıdır. Eller, ayaklar, göğüsler ve kafa sanatçı tarafından büyük ilgile ayrı ayrı oluşturulmuştur (Şekil 63) (Züheyir, 2007, s.140, 141).

Parçaları birleştirilmiş heykellerin yüzeyi hafif bir şekilde ovalanmasıyla pürüzler giderilerek düzgün yüzey elde edilmiş ve nemlendirildikten sonra bu yüzey süzülmuş çamur kaplanmış böylece sanatçının büyük ilgisiyle, heykel, güzel ve parlak bir şekilde ortaya çıkmıştır. Heykellerin pişirilmesinde iyi bir fırın seçilmesi ve bol oksijenli ortamda pişirim yapılmasına dikkat edilmiştir. Bu dönem heykelciklerinin kaliteli

olması sanatçının emeğinin yanında yüksek derecelerde özenli pişirim yapılmasından kaynaklanmaktadır. Halaf heykelcikleri soluk sarıdan turuncuya yakın sarı rengine, bazı modeller ise kırmızı- kahverengi renklerine boyanmıştır (Züheyir, 2004, s.98).

Halaf dönemine ait doğum hali, ayakta durma, yerde oturma ve diğer farklı duruş pozisyonlarına sahipkutsal anlam taşıyan pişmiş topraktan kadın heykelcikleri bulunmuştur (Şekil 64)(Züheyir, 2004, s.98 ve Raşa 3, 2014).

Şekil 63: Halaf Kültüründe Heykellerin Parçalardan Birleştirilerek Yapılması

Kaynak: Züheyir, 2007, s.140, 141

Şekil 64: Oturan Kadın Biçimindeki Halaf Dönemi Heykelciği

Kaynak:Züheyir, 2004, s.98

٢, ٤. Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٣٠٠٠-٤٨٠٠)

Bu ismin verilme sebebi Nasiriye kentinin altı kilometre kuzeybatısındaki Ur bölgesinde bulunan Ubeydolarak adlandırılan arkeolojik höyüktür. İlk kez ١٩١٩ yılında İngiliz heyeti araştırmış, bulunan eserlerin M.Ö ٣٠٠٠-٤٨٠٠ yıllarına ait olduğunu belirlenmiştir (Mackay, ١٩٥٢, s. ٨١).

Ubeyd evleri, Irak medeniyetinin temeli sayılır. Çünkü Şafak (El-fecr) asrından sonra bütün Sümer kentlerinin hepsi gelişmiştir. Ubeydiye medeniyetine mensup hanedanlar evler yaptırmışlar ve bu, Irak'ın güneyinde Sümerlerden önce bir millet yaşadığının delilidir. Aynı zamanda Güney Irak'ın alüvyon ovası ilk insan yerleşim yeridir. Burası nehir kenarında olması, çevresinde bataklık ve su kanalları olması nedeniyle nimet ve malzeme açısından çok zengin bir yerdir. Bu zengin çevre dolayısıyla güney Ubeydliler sulama yoluyla ilk ziraat deneyimini gerçekleştirerek bölgede tarımsal alanda en gelişmiş toplum konumuna gelmiştir (Sousse, ١٩٨٠, s. ١٤٠, ١٤١). Tell Ubeyd'te yapılan arkeolojik kazılarda çeşitli tarım makine ve araçları, pulluk, balta ve pala, çeşitli ev aletleri, çivi ve eleklerle birlikte diğer araç gereçler bulunmuştur (Züheyir, ٢٠٠٧, s. ١٩٦).

Şekil ٦٥: Ubeyd Dönemi Basit Mühürler

Kaynak: Fars, ١٩٨٩, s. ٣٤

Bu dönemdeki en önemli sanatsal üretimler, bir önceki çağda ortaya çıkan basit kâselerin geliştirilmesiyle elde edilmiş oval ve yuvarlak şekilli kaplardır. Mühürleri, sert olmayan taş, deniz kabuğu ve kemiklerden, mercimek gibi oval şekilli ama biraz daha büyük, delikli ve dört köşeli olarak üretmişlerdir. Mühürlerin etrafı geometrik dekoratif, insan, hayvan ve mitolojik şekillerle süslenmiştir (Şekil 60) (Fars, 1989, s.34).

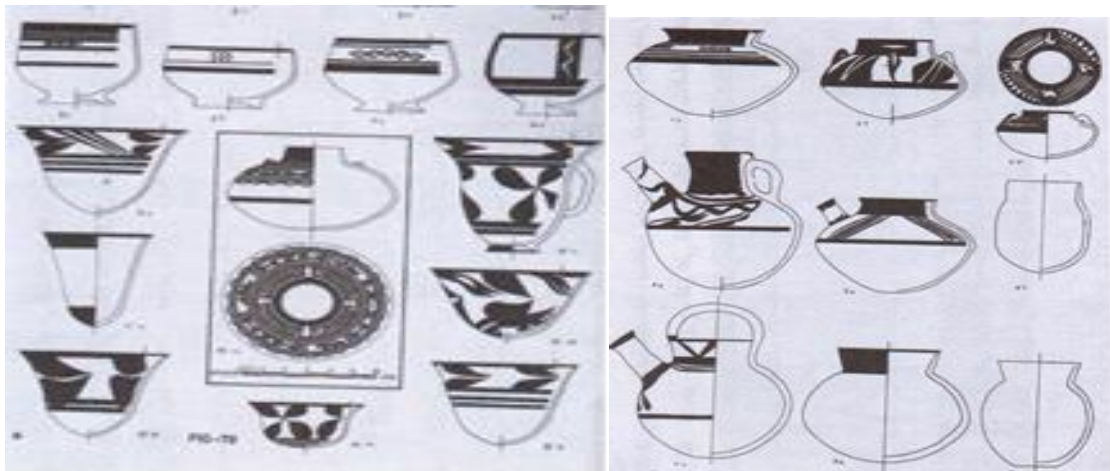
6, 8, 1. Ubeyd Dönemi Seramikleri ve Özellikleri

6, 8, 1, 1. *Ubeyd Dönemi Seramik Kapları*

Ubeyd dönemi çömleri daha düzgün şekillere sahipti. Bunun nedeni bu dönemde ilk kez yavaş çömlek çarkı kullanılmasıdır. Daha sonraları bu yöntemle bardak, tabak, şişe ve kavanoz gibi çeşitli biçimler üretilmeye başlanmasının önünü açmıştır (Züheyir, 2007, s.196).

Kapların özelliği saf çamurun saman ve kumla karıştırılarak çok yüksek sıcaklıkta pişirilmesi sonucu renklerinin yeşile eğimli kahverengi olmasıdır. Ayrıca kapların yüzeyleri çok iyi ovalanarak pürüzsüz hale getirilmiştir. Dekoratif oymalar siyah bir renkte yapılmıştır. Dekorlamada iki tür desen kullanılmıştır. :Bunlardan biricisi Samarra ve Halaf çömlerine benzer çok çeşitli geometrik motifler; ikincisi, kurbağa, çiçekler ve su kuşları gibi az görülen doğal motifler. Çömlek tarihinde ilk kez el tutma yeri ve ülük (emzik) bu dönem kaplarında görülmektedir. Tipik kap şekilleri çan ve şebeki(ağ) kollu sürahiye benzer kâseler ve uzun ülüklü kaplardır (Şekil 66) (Roux, 1972, s.98).

Şekil 66: Ubed Dönemi Kap Tipleri ve Süsleme Biçimleri

Kaynak: Züheyir, 2007, s.196; Roux, 1972, s.98

Coğrafi olarak Ubeyd çömlekçiliği Şam ülkeleri ve Yakın doğu ülkelerinden; Körfez ülkeleri ve tüm Irak şehirlerine kadar yayılmıştır (Sanal-40, Sanal-41).

Ubeyd dönemi çömlekçiliğinde genel olarak saf ayıklanmış kil kullanılmıştır. Ayıklanmış kil yıkanıp kum ve saman ile karıştırılmıştır. Bu dönemde torna kullanılmıştır. Bu yüzden daha düzgün çeperli kaplar üretilmiştir. Seramik kapların yüzey dokusu daha parlaktır. Seramikler daha yüksek derecelerde pişirildiğinden genelde renkleri yeşilimsi kahvedir ve serttir. Bu dönemde bardak, kupa, kavanoz vb. çok çeşitli seramik ürünler üretilmiştir. Süslemede düz, zikzak çizgiler, geometrik motifler daha çok kullanılmakla birlikte az miktarda kuş gibi hayvansal ve çiçek gibi bitkisel motifler kullanılmıştır (Raşa 4, 2014).

Bu dönemde kulp ve ülük seramik kaplarda (Şekil 69, Şekil 70, Şekil 71) yerini almıştır (Raşa 4, 2014). Şekil 66'dan Şekil 80'e kadar Ubeyd dönemine ait seramik kap resimleri yer almaktadır.

Şekil 66: Ubeyd Dönemi (M.Ö.4000) Seramik Kavanoz

Kaynak: Metmuseum Dijital Kataloğu (Sanal-42)

Şekil ٦٨: Ubeyd Dönemine (M.Ö.٦٠٠٠-٥٠٠٠) Ait Tabak (H:٥,٧ cm, Ø=٧٤ cm)

Kaynak: Metmuseum Dijital Kataloğu(Sanal-٤٣)

Ubeyd arkeolojik sitesinde bulunan, halen British Museum koleksiyonunda yer alan Şekil ٦٩'da sağ kenarda görülen seramik tencere, Uruk da dahil olmak üzere Mezopotamya'da çokça bulunan geç Ubeyd Döneminin tipik seramik örneğini teşkil etmektedir.

Şekil ٦٩: Ubeyd Dönemine Ait Bir Grup Kap

Kaynak: Sanal-٤٤

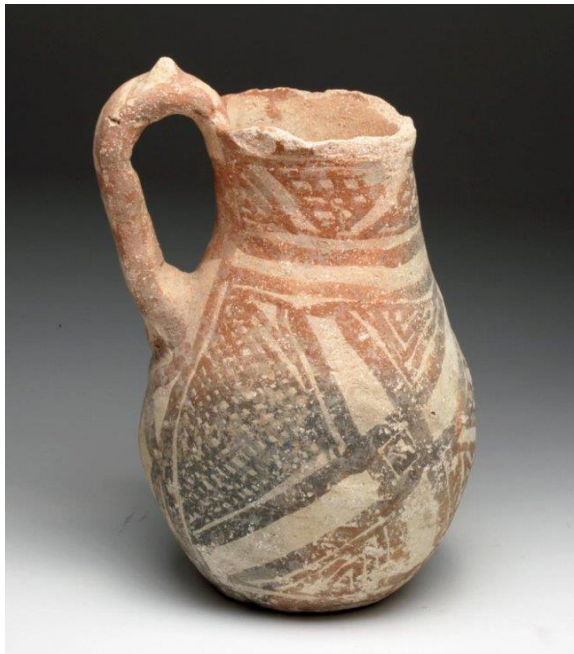
Şekil 40: Erken Ubeyd Dönemine (M.Ö. 4000) Ait Boyalı Seramik Kavanoz(H:10 cm, Ø=7,5 cm) (Irak Müzesi)

Kaynak:Irak Müzesi Dijital Kataloğu (Sanal-40)

Şekil 41'de Güney Mezopotamya'da Ur yakınlarında ele geçen M.Ö. 4000 yıllarına ait bir sürahi görülmektedir. Açık renkli kaba kilden yapılan zemin üzerine kırmızı toprak rengi bezeme yapılmış, sürahinin sapının en tepesinde başparmak yeri bulunmaktadır.

Şekil 41: Ubeyd Dönemine (M.Ö. 4000) Ait Seramik Sürahi

Kaynak: Sanal-41

Şekil ٧٢: Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٥٠٠٠) Kavanoz

Kaynak: Sanal-٤٧

Şekil ٧٢’de Geç Ubeyd Dönemine ait açık renk zemin üstüne toprak rengi boyalı seramik kavanoz ve Şekil ٧٣’de Irak Müzesi’nde bulunan yine Ubeyd Dönemi’ne ait kavanoz görülmektedir. Açık renkli çamurdan yapılmış bu kabın üzerinde koyu renkle çiçek bezemeleri bulunmaktadır

Şekil ٧٣: Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٥٠٠٠) Seramik Kavanoz (Irak Müzesi)

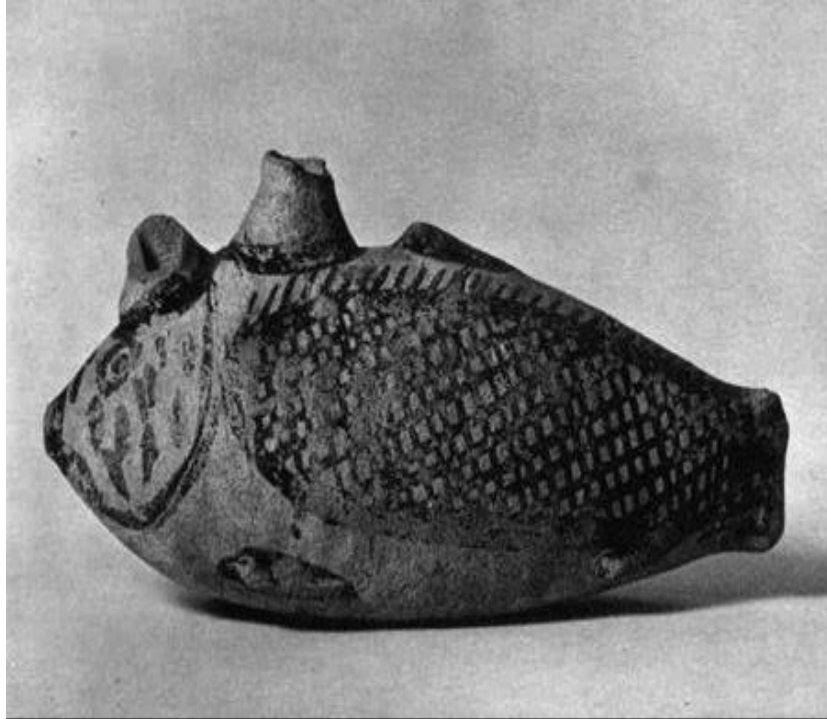
Kaynak: Sanal-٤٨

Şekil ٧٤: Ubeyd Dönemi(M.Ö. ٥٠٠٠) Boyalı Tabak (Irak Müzesi)

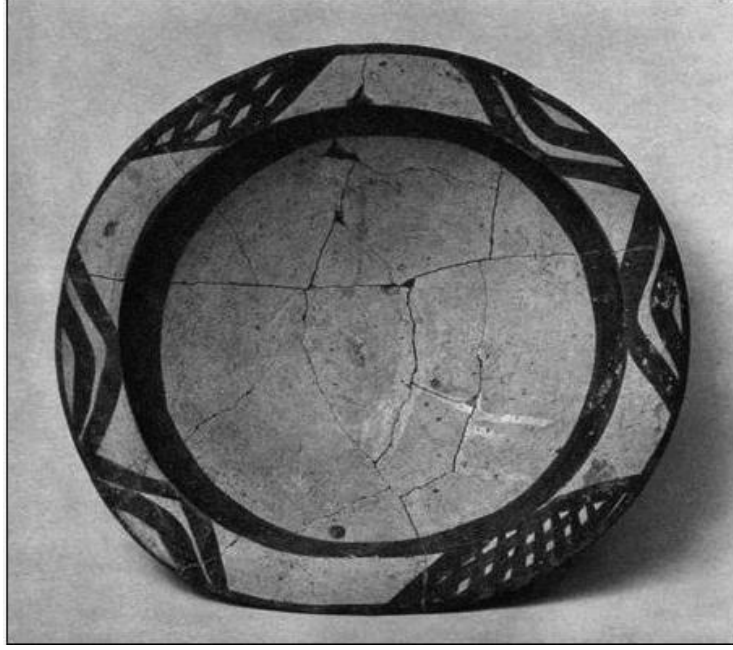
Kaynak: Sanal-٤٩

Şekil ٧٥: Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٥٠٠٠) Balık Şekilli Vazo (L:٧^ cm; H:١^ cm), (Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-٥٠

Şekil ٧٦: Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٤٠٠٠) Tabak (Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-٥١

Şekil ٧٦ ve Şekil ٧٧’de açık zemin üzerinde siyah renkle bezeme yapılmış tabaklar görülmektedir.

Şekil ٧٧: Ubeyd Dönemi (M.Ö. ٤٧٠٠-٥٣٠٠) Tabak- (BritishMuseum)

Kaynak: Sanal-٥٢

Şekil 48'de Güney Irak'ta bulunmuş, Ubeyd Dönemi'ne (M.Ö. 2000) ait, dönemin en önemli özelliği ülük ve kulbun bir arada kullanıldığı bir ıbrık/ sürahi görülmektedir. Açık zeminli kabın üzerinde kahverengi bezemeler bulunmaktadır.

Şekil 48: Ubeyd Dönemine (M.Ö. 2000) Ait İbrık /Sürahi-(Irak Müzesi)

Kaynak: Sanal-23

Şekil 49: Ubeyd Dönem Ait (M.Ö. 2000-2500) Tabaklar

Kaynak: Metmuseum dijital katalog (Sanal 24, Sanal-25)

Şekil 10: Ubeyd Dönemine (M.Ö. 4700-4200) Ait Farklı Boyutlarda Kaplar

Kaynak: Sanal-06

Şekil 10'de Eski Girsu bölgesinde bulunmuş Ubeyd Dönemine ait açık zemin üzerinde koyu kahverengi düz, zikzaklı ve çapraz çizgilerden oluşan bezemelere sahip farklı boyutlarda bombeli üç adet kâse görülmektedir.

Şekil 11: Ubeyd Dönemine Ait Büyük Kavanoz (H: 14cm, Ø:13cm)

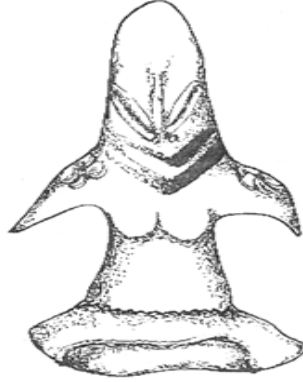

Kaynak: Sanal-07

2,3,4. Ubeyd Dönemi Seramik Heykeller

Bu ortamda doğan Halaf medeniyeti ile kültürel aktif döneminde olan Ubeyd medeniyeti arasında barışçıl ve kültürel iletişim Ubeyd çömlek heykellerinde etkisini göstermiştir. Ubeyd Heykellerin ölçülerinde orantısızlık vardır. Örneğin bir heykelde (Şekil 82) gövde yüksekliği 12 cm ve kalça eni ise 6,0 cm. iken diğer modellerin yüksekliği 4-7 cm, kalça eni 2,0-4 cm ve kalınlığı ise 1-2,0 cm dir (Şekil 82- Şekil 84) (Züheyir, 2004, s.100).

Şekil 82: Ubeyd Dönemi Pişmiş Toprak Heykel

Kaynak: Züheyir, 2004, s.100

Şekil 83: Ubeyd Dönemi Heykel Örnekleri

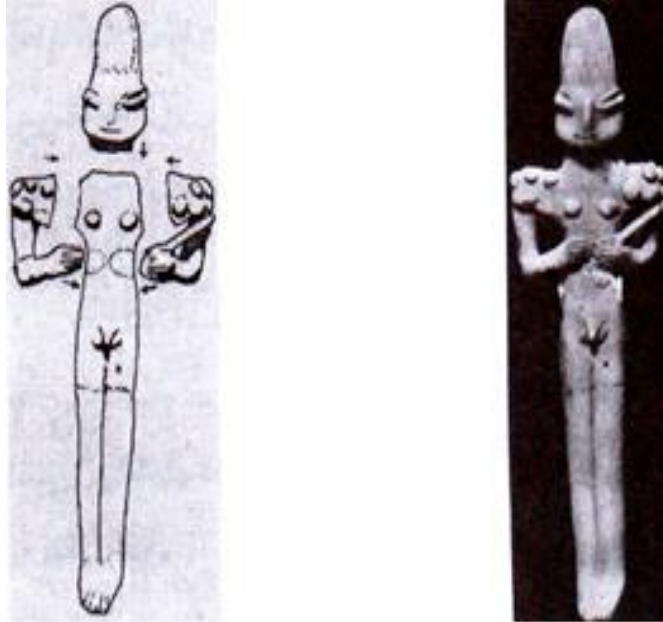

Kaynak: Amerikan Doğal Tarih Müzesi dijital kataloğu (Sanal-08)

Heykellerin hepsinde, teknik ve sanatsal düzenlemelere uyumlu hal alması için ayıklanmış temiz çamurlara, az miktarda kum ve saman ilavesi yapılarak yumuşak hale getirilmiştir. Bu heykellerin şekilleri önceki modellerden tamamen farklıdır. Uzun boylu, zayıf, dik, tamamen çıplak ve yüzü ya şapkalı yılanı benzer ya da Peruklu kadınsı heykellerdir (Şekil 12- Şekil 14), (Barot, 1980, s.263).

Oyma yoluyla terakota heykel şekillendirmede, birkaç parça ayrı ayrı yapıldıktan sonra balçık çamurla bir araya getirilerek heykel oluşturulmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14: Ubeyd Dönemi Oyma Yöntemiyle Erkek Heykelin Yapımı

Kaynak: Barot, 1980, s.263

Heykellerin yüzeyi nemlendirildikten sonra ovularak yüzey düzgünlüğü sağlanmış ve aynı çamurla hafifçe boyanmıştır. Bu heykellerin pişirim derecesi yüksek olduğundan renkleri yeşile çalan kahverengidir (Züheyir, 2004, s.100).

2. IRAK NEOLİTİK DÖNEM SERAMİKLERİNİN ÇAĞDAŞ YORUMLARI

Irak'ta Neolitik döneme ait dört önemli merkez, Tel- Hassuna, Samarra, Halaf ve Ubeyd Kültürlerine ait seramikler bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu merkezlere ait neolitik dönem seramik ürün görselleri araştırılmış, genel biçimsel özellikleri ve yüzey bezeme özellikleri belirlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında ise tüm bu verilerden yola çıkarak yeni tasarımlar oluşturulmuş ve seramik çamurları ile bu tasarımlar üç boyutlu hale getirilmiştir.

3.1. Materyal ve Metod

Uygulama çalışmasında seramik parçaların şekillendirilmesinde İzmir Menemen Çömlekçi çamuru ve hazır Akçini çamuru kullanılmıştır.

Şekil 80'den Şekil 91'e kadar ki uygulama çalışmaları Hassuna dönemi formlarından yola çıkarak çömlekçi çamurundan (menemen kırmızı kili) çömlekçi tornası ve elle şekillendirme yöntemleri kullanılarak şekillendirilmişlerdir. Deri sertliğinde iken beyaz astarla (angop/slip dekor) dekor yapılan bölgelerin bir kısmında kazıma tekniği ile yeni motifler oluşturulmuştur. 900°C'de bisküvi pişirimi yapılan çalışmalar kurşunsuz düşük dereceli sırta daldırma usulu sırlandıktan sonra 1000°C'de sırlı pişirimleri yapılmıştır.

Şekil 92- Şekil 94'de görülen seramik uygulamaları akçini çamuru kullanılarak çömlekçi tornasında şekillendirilmiş, yeterince kurduktan sonra 1080°C'de bisküvi pişirimleri yapılmıştır. Sır altı boyalarla üzerlerindeki dekor yapıldıktan sonra kurşunlu sır ile daldırma usulü sırlanmış ve 920°C'de sır pişirimleri gerçekleştirilmiştir. Uygulama çalışması Şekil 92'deki çalışma için turkuaz renkte sır kullanılmıştır. Bunun için 1kg toz sıra 23 gr bakır oksit ve 3 gr mavi kobalt oksit ilave edilerek değirmende iyice karışması sağlanmıştır. Kıvam arttırıcı olarak 10gr CMC (karboksi metil selüloz) ilave edilerek 1 saat öğütülmüştür. 100 mesh lik elekten süzülerek kullanıma hazır hale getirilen renklendirilmiş sır ile seramik formlar sırlanmıştır. Şekil 94-Şekil 98 arasında bulunan çalışmalar da yine aynı yöntemle sadece renklendirici katılmamış sır ile sırlanmış ve hepsi birlikte sır bir müddet kurduktan sonra fırça ile bir kat daha sırta kaplanarak formun üzerindeki sır fazlalıkları temizlenmiş ve sırlı parça 1 gün kuruması için bekletildikten sonra fırına yerleştirilmiştir.

3.2. Uygulama Çalışmaları

Şekil 10'den Şekil 11'e bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen uygulama çalışmalarına ait resimler bulunmaktadır.

Şekil 10 te yer alan uygulama çalışmasında Hassuna dönemi (M.Ö. 7000-5000) formlarından yararlanılmıştır. Motifler Şekil 10 (a) ve Şekil 11'deki Hassuna dönemi motiflerinden ve Şekil 12'de görülen Samarra dönemi tabaktan yola çıkılarak tasarlanmıştır.

Şekil 11-Şekil 12 da yer alan uygulama çalışmalarında Hassuna dönemi (M.Ö. 7000-5000) form ve bezemelerinden yararlanılmıştır. Üst kısımda elle şekillendirilerek deri sertliğindeyken ilave edilen sakallı ve bıyıklı kafalar bulunmaktadır. Deri sertliğinde iken uygulanmış astar dekorların tasarlanmasında özellikle Şekil 10 (a) ve Şekil 10 b'de görüleceği gibi yine Hassuna döneminden etkilenmeler mevcuttur. Şekil 11 daki uygulama çalışmasında Şekil 12'deki, Şekil 12'deki uygulamada Hassuna dönemine ait kapların (Şekil 13,Şekil 14 ve Şekil 15) büyük etkisi bulunmaktadır. Şekil 11 deki kase formunda yer alan motifler Samarra döneminden (M.Ö. 5000-4800) etkilenilerek tasarlanmıştır. Kaseler 30 cm çapında kırmızı vakum çamur kullanılarak elde şekillendirilmiştir

Şekil 10: Uygulama Çalışması 1

Şekil 16: Uygulama Çalışması 2

Şekil 17: Uygulama Çalışması 3

Şekil ^^: Uygulama Çalışması €

Şekil 19: Uygulama Çalışması 9

Şekil 90: Uygulama Çalışması 91

Şekil 91: Uygulama Çalışması 6

Şekil 92- Şekil 94 arasında yer alan uygulama çalışmaları Halaf dönemi (M.Ö. 400-000) form ve motiflerinden ve aynı zamanda Samarra dönemi (Şekil 32 deki kadın figürü) etkilenilerek tasarlanmış ve üretilmiştir. Çamur tornada şekillendirilen yaklaşık 44 cm yüksekliğinde ve 24 cm çapındaki bu çalışmalarda kadın motiflerinin yer aldığı üst kısımlarda çamur kazınarak rölyef dokusu oluşturulmuş, diğer motifler sır altı boyama ile işlenmiştir.

Şekil ٩٢: Uygulama Çalışması ٧

Şekil 93: Uygulama Çalışması ^

Şekil 94: Uygulama Çalışması 9

Şekil 90'de görülen kase (10 cm çapında 6 cm yüksekliğinde) şablon tornada, Şekil 91'deki kavanoz formundaki çalışma (11 çapında x 18 cm yüksekliğinde).çamur tornada ve Şekil 92'deki tabak (10 cm çapında) yine şablon torna ile şekillendirilmiştir. Her üçünde de diğerlerindeki gibi sır altı boyama teknikleri ile dekorlama yapılmış olup çalışmalar Ubeyd dönemi motiflerinden ve formlarından etkilenecek tasarlanmıştır.

Şekil 90: Uygulama Çalışması 10

Şekil 96: Uygulama Çalışması 11

Şekil 97: Uygulama Çalışması 12

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Dünya üzerinde hayat başladıktan milyonlarca yıl sonra insanoğlu dünyada yer edinmeye başlamış ve bu aşamadan sonra insanlığın izlerine rastlanmıştır. İnsanoğlunun varlık sahnesine çıkmasıyla birlikte uzun yıllar içerisinde hem zihinsel hem de bedensel olarak büyük evrimlerden geçmiştir. Bu aşamada modern yaşama geçmesi o kadar da kolay olmamıştır. İlk insan topluluklarının yaşam mücadelesi; beslenme, barınma, korunma güdülerinden ve temel ihtiyaçlarından oluşmaktaydı

Modern insanın atası sayılan Homo Sapiens'ler bu yaşam mücadelesi içerisinde sürekli hareket halinde yaşamış ve mağaralarda, ağaç kovuklarında, kaya kovuklarında barınmışlardır. Bu türler için yaşamak; yeme, içme, korunma ve barınmadan ibaret değildi. Zevk ve merak gibi duygular ikincil isteklerin tetiklemesiyle hayatlarında yerini aldı. Bedenlerini boyadılar, kabuk ve kemikten yaptıkları boncuklu gerdanlıklarla bedenlerini süslediler. İlk kez sanat eserleri olarak değerlendirilen metaryalleri ürettiler.

Hayvan kemiklerinden kaval ve düdük yaparak müziği yarattılar. Yaşadıkları mağaraların duvarlarına şekiller çizip, ellerini boyayıp duvarlara bastılar. Çevrede gördükleri olayları, nesnelere resmedip; heykelcik haline getirdiler. Neolitik dönemi sanatı ortaya çıkmış oldu. "Neolitik Çağ" diye tanımlanan bu devirde kutsal anlam taşıdığı düşünülen insan heykelciklerinin ve bezemeli taş kap (Aseramik Neolitik) ile gelişiminde boyalı Hassuna-Samarra seramiklerinin üretildiği görülmektedir.

Geç Neolitik döneme kadar seramikler çok yerel kaynaklardan yorumlanarak oluşturuluyordu. Fakat yeni bir kültür "köy kültürü" gelişmeye başladı örneğin Arpacıyah'da bazı sokakların çakıl taşlarıyla döşenmiş olması belediye tarzı yönetici sınıfın geliştiğini ve bazı işlerin ortak bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Bu Neolitik dönemde seramiklerin bezemeleri siyah, kırmızı, kahverengi, devetüyü renginde boyama ile yapılmıştır. Bezemeler ilkin basit olduğu için geometrik öğelerden seçilmişken ilerleyen süreçte doğa motifleri eklenmiştir. Bunlar geometrik bezeme olarak; baklava motifi, çapraz-sıralı hatlar, örgü-sepet motifleri ve üçgenlerden oluşurken doğadan stilize olarak; geyik, leopar, boğa, yılan, balık, koyun, dağ keçisi, ay, güneş, ağaç, çiçek vb motifler kullanılmıştır. Bu motifler o dönemin izlerini taşımaktadır. Daha ayrıntılı olarak bakarsak:

Karakterize kadınlar: Hassuna ve Halaf döneminde çömlek üretiminde kadınlar çalışmaktaydı fakat toplum yeterince kalabalık olmadığı için kadınların işi kolaydı. Bu yüzden dönem kadınları seramik formlarda kilolu betimlenmiştir. Ubeyd döneminde ise toplum nüfusu daha kalabalık olduğu için kadınlarda çeviklik ön plandaydı ve bu nedenle daha zayıftılar. Nitekim Ubeyd dönemi seramik heykellerinde bu gözlenmektedir.

Çömlekçi ürünlerde üçgen, daire, kare gibi geometrik şekiller kullanılmış, bu geometrik şekiller farklı dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Balıklar, kuşlar ve çeşitli hayvan desenleri, gül ve benzeri çiçek desenleri bezemelerde yerini almıştır.

Bu dönemlerde bezemelerde siyah, kırmızı, beyaz, kahverengi ve toprak sarısı gibi sade renkler kullanılmıştır.

Hassuna , Samarra, Halaf ve Ubyed dönemlerine ait çanak çömlek form ve desenlerinin etkisi tüm Irak şehirleri ve dünya geneline yayılmıştır.

Bu çalışmada Neolitik Dönem (MÖ. 7000-3000) Irak seramikleri formları ve yüzeylerine uygulanan dekorlarda görülen simge ve sembollerin incelenmiş ve günümüz koşullarında yeniden yorumlanmıştır.

Neolitik döneme ait araştırmalara bakıldığı zaman dönemin tam anlamıyla bir kültür abidesi olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde her ne kadar da döneme ait çalışmalar yapılsa da yeterli derecede değildir. Eşsiz kültür mirasıyla bu güne kadar birçok sanatçıyı ve araştırmacıyı etkileyerek kendisine hayran bırakan bu dönem, sonraki hayatlarında yine birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuş, hiç kuşkusuz bundan sonraki dönemlerde de birer ilham kaynağı olmaya devam edecektir. Bünyesinde barındırdığı seramik, heykel resim ve diğer unsurları en ince ayrıntılarına kadar incelenip değerlendirilmeli ve bunlarla ilgili daha fazla bilim, sanat ve kültürel çalışmalar yapılmalıdır. Yapılan bu çalışmalarla döneme ait miras değerlerin geleceğe götürülmesi ve yaşatılması gerekmektedir. Hiç kuşkusuz insanogluna ait kültürel değerlerinin temeli geçmiş değerlerinde yatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Al- Cebeli , Munther Mohammed The Symbol Significance of the Pottery Artworks in The Old Iraq, YL Tezi , Babil Üniversitesi, Sanat Eğitimi Fakültesi, ٢٠٠٨.
- Al-Dabbagh, Taqi, حضارة العراق ؛ عصر ما قبل التاريخ , الفخار في عصر ما قبل التاريخ , c ٣ , دار الحرية بغداد , (Hürriyet basımevi), Bağdat, ١٩٨٥, s ١٦.
- Arcasoy A., Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, No:٢, ١٩٨٣, ١-٢.
- Atakuman, Çiğdem, Domuztepe’de Bulunan Halaf Dönemi Mühürlerinin Tipolojik Özellikleri ve Sosyal İşlevleri, Hacettepe Üniversitesi, EFD, Cilt ٢ Sayı ١ (Haziran ٢٠١٥)
- Azam, Abdul Hadi, عصر ما قبل الكتابة, تاريخ فن الفخار , Basım yeri: Seyma, Bağdat, ٢٠٠٧, s ٣٣ .
- Bakır, Taha, مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة , Adeeb Basın ١٩٥٥, s.٢١٢, ٢٠٧-٢٠٩
- Barot, Andre. The Land of Ashur (Nineveh and Babylon) Translation: Dr. Issa Salman and Salim Taha al-Takriti, ١٩٨٠, s.٢٦٣.
- Caubet, Annie ve Patrick Pouyssegur. Civililization Kökenleri: Eski Yakın Doğu. Paris: Terrail, ١٩٩٨, pg ٣٤
- Derleyen: Gaddeleri M., H., “Fransız Çömlekcisi Brongniart (Arapça çeviri)”, www.landcivi.com (Ziyaret Tarihi : ٣/٣/٢٠١٥)
- Fars , Şemsuddin, Salman İsa, Hattat,, تاريخ الفن القديم,, Irak Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Darbilgi Basımevi, Irak, ١٩٨٩, s ٣٢, ٣٤
- Frankfort, Henri, ١٩٥٨, The Art And Architecture Of The Ancient Orient, Çeviri: Michael Khoury, Baskı ve Yayınları (١٩٥٩) Franklin Vakfı katkısı. Beyrut, New York, s ٤٠.
- Gharleston R., “Ortadoğuda Eski Dönem Seramikleri (Arapça çeviri)”, ١٩٦٨, www.arab-ency.com(Ziyaret Tarihi : ١/٣/٢٠١٥)
- Hansen, D.P. , ١٩٩٧. Samarra chalcolithic period. The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East ٤, New York, ٤٧٢-٤٧٥,
- Hassan M., İ., Mısırda İslami Seramik (Arapça çeviri)”, ١٩٨٤, www.arab-ency.com (Ziyaret Tarihi : ١/٣/٢٠١٥)

- Hauser, Arnold, *The Social History of Art, Volumes ١, ٢,٣* (Çeviri:Fuad Zekeriyeye- Dar el Kitab El Arabi) , Kahire, ١٩٦٨, s.٢٤
- Hermes, Tamer,٢٠١٤, (بلاد الرافدين .. أقدم صناعة في التاريخ .. الفخار <http://www.syr-res.com/article/٤٤٣٦.html> (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Jones, Stan, *Ceramics - Art or Science?*, s:١٤٥, ٢١١ ٢٠٩, www.CeramicsArtOrScience.co.uk
- Lloyd, Seton, *The Archaeology of Mesopotamia: From the Old Stone Age to the Persian Conquest (World of archaeology)*(Arapçaya Çeviren: Sami Saeed) Published by Thames & Hudson Ltd (١٩٨٤) s.١٩
- Mackay, Dorothy, *Ancient Cities Of Iraq* : -Translated by Yusuf Yacub Miscony, Baghdad, Shafiq Press, ١٩٥٢.s. ٨١.
- Margueron, Jean-Claude: "Los mesopotámicos".- Fuenlabrada: Cátedra, ٢٠٠٢.- <https://es.wikipedia.org/wiki/>
- Raşa, Akram,١, Tel Hassouna,(Ders notu) ,University of Babylon, College of Fine Arts, Iraq, ٢٠١٤, (<http://www.uobabylon.edu.iq/uobColeges/lecture.aspx?fid=١٣&lcid=٤٠٧٦٩>)
- Raşa, Arkam ٢, Tell Samarra (Ders notu) ,University of Babylon, College of Fine Arts,Iraq, ٢٠١٤, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦). <http://www.uobabylon.edu.iq/uobColeges/lecture.aspx?fid=١٣&lcid=٤٠٧٦٩>,
- Raşa, Arkam ٣, Halaf, (Ders notu) ,University of Babylon, College of Fine Arts, Iraq, ٢٠١٤, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦). <http://www.uobabylon.edu.iq/uobColeges/lecture.aspx?fid=١٣&lcid=٤٧٥٩٥>
- Raşa, Arkam, ٤, TellUbaid,(Ders notu) ,University of Babylon, College of Fine Arts,Iraq, ٢٠١٤, <http://www.uobabylon.edu.iq/uobColeges/lecture.aspx?fid=١٣&lcid=٤٧٥٩٥>
- Roux, Georges,*Ancient Iraq*, Pelican, London. Reprinted ١٩٧٢, (Arapçaya çev: Hüseyin Alwan Hüseyin, M Fadel Abdul Wahid Ali), Kültür ve Enformasyon Bakanlığı Yayınları, Irak Cumhuriyeti, ١٩٨٤, s ٨٩, ٩٠, ٩٨.
- Sanal-١: <https://www.msxlabs.org/forum/tarih/١٢٢٤٩-irak-ve-irak-tarihi.html#!/MsX> Labs)
- Sanal-٢: https://ar.wikipedia.org/wiki/عصر_حجري_حديث

- Sanal-٣: (<https://ar.m.wikipedia>) (Ziyaret Tarihi: ٣/٥/٢٠١٥)
- Sanal-٤: http://www.landcivi.com/new_page_٢٢٢.htm
- Sanal-٥: http://www.worldology.com/Iraq/ancient_mesopotamia.asp
- Sanal-٦: <https://no.wikipedia.org/wiki/Hassuna#/media/File:Hassuna-Kultur.png>
- Sanal-٧: http://kirsehirarkeoloji.blogspot.com.tr/٢٠١٠/١٠/neolitik-seramik-yakndogu_١٨.html
- Sanal-٨: [http://www.bernardsmith.eu/Ancient_Civilisations/Neolithic_Art_\(١٠,٢٠٠_BC_-_٤٥٠٠_BC\).html](http://www.bernardsmith.eu/Ancient_Civilisations/Neolithic_Art_(١٠,٢٠٠_BC_-_٤٥٠٠_BC).html)
- Sanal-٩: <http://www.ancient.eu/image/٢٧٦٩/> (Z.T.:Haziran ٢٠١٦)
- Sanal-١٠: <http://www.archaeology.land/forums/viewtopic.php?t=٣١٥٦٣>
- Sanal-١١: <https://yooniqimages.com/images/detail/١٠٠٥٨٦٧٢٣/Creative/iraq-tell-hassan-site-painted-cup-end-of-the-halaf-period-baked-clay-٥th-millennium-b-c-iraq-baghdad-national-ira>
- Sanal-١٢: http://www.diomedes.com/hm_١_.htm
- Sanal-١٣: CIA - CIA, The World Factbook, ٢٠٠٤
(https://es.wikipedia.org/wiki/Irak#/media/File:Iraq-CIA_WFB_Map.png)
- Sanal-١٤: <https://www.google.com.tr/search?q=فخار+سامراء=>
- Sanal-١٥: <https://ar.wikipedia.org/wiki> (Al Samarra, Maher, Z.T. Ağıustos, ٢٠١٦)
- Sanal-١٦: <http://www.newsinfo.co.uk/pages/swastika%٢٠plate.htm>
- Sanal-١٧: http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=١٩٨٤#top_display_media, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-١٨: <http://twoway.st/things/WCO٢٤٤٩٤>, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-١٩: <http://www.ancient.eu/image/٢٧٧٨/>, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-٢٠: http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٣٧٠#top_display_media, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-٢١: http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٣٤١#top_display_media, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-٢٢: <http://twoway.st/things/WCO٢٤٤٩٣>, (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-٢٣: <http://www.abualsoof.com/inp/view.asp?ID=١٠٣>

- Sanal-٢٤: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vorderasiatisches Museum
Berlin ٠٩٦.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vorderasiatisches_Museum_Berlin_٠٩٦.jpg)
- Sanal-٢٥: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FemaleStatuetteSamarra٦٠٠٠
BCE.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FemaleStatuetteSamarra٦٠٠٠_BCE.jpg), (Z.T.:Haziran ٢٠١٦).
- Sanal-٢٦: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/>
- Sanal-٢٧: [http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?
search Text=halaf](http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?search_Text=halaf)
- Sanal-٢٨: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٦٣#
top_display_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٦٣#top_display_media)
- Sanal-٢٩: [http://www٢.uned.es/geo-١-historia-antigua-universal/SUMERIOS
/_sumerios١_HASSUNA_SAMARRA_HALAF.htm](http://www٢.uned.es/geo-١-historia-antigua-universal/SUMERIOS/_sumerios١_HASSUNA_SAMARRA_HALAF.htm)
- Sanal-٣٠: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٤١#top_disp
lay_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٤١#top_display_media)
- Sanal-٣١: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٣٩#top_disp
lay_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٣٩#top_display_media)
- Sanal-٣٢: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٦٧#top_disp
lay_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٣٦٧#top_display_media)
- Sanal-٣٣: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٢٨٥٤#top_dis
play_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٢٨٥٤#top_display_media)
- Sanal-٣٤: [http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٢٨٤٦#top_dis
play_media](http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٢&pid=٢٨٤٦#top_display_media)

Sanal-٣٥:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٢٨٤٦#top_display_media

Sanal-٣٦: <https://alisariram.wordpress.com/٢٠١٣/٠١/١٠/we-shall-raise-our-voices-loud-and-clear-against-the-inhumanity-of-man-to-man>

Sanal-٣٧: <http://humanpast.net/art/artok.htm>

Sanal-٣٨: <https://www.pinterest.com/pin/٣٣٠٤٥١٦٩١٣٨٤٧٤١٥٣٠/>

Sanal-٣٩: [http://www.bernardsmith.eu/Ancient_Civilisations/Mesopotamia_-_Sumer_\(ca._٤٥٠٠_BC_-_١٩٤٠_BC\).html](http://www.bernardsmith.eu/Ancient_Civilisations/Mesopotamia_-_Sumer_(ca._٤٥٠٠_BC_-_١٩٤٠_BC).html)

Sanal-٤٠: http://en.wikipedia.org/wiki/Ubaid_period

Sanal-٤١: http://ar.wikipedia.org/wiki/فترة_العبيد

Sanal-٤٢:

http://metmuseum.org/art/collection/search/٣٢٤٠٩٣?rpp=٦٠&pg=٣&rndkey=٢٠١٥٠١٠٤&ft=*&when=٨٠٠٠-٢٠٠٠+B.C.&pos=١٣

Sanal-٤٣: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/٤٩,١٣٣,٢/>

Sanal-٤٤: <https://www.pinterest.com/geoff٠٩١٦/mesopotamian-pottery/>
(Z.T.: ٢٨/٦/٢٠١٦).

Sanal-٤٥: http://iraqimus.bluestatedigital.com/index.php/antiquities_
(Z.T.: ٢٩/٦/٢٠١٦).

Sanal-٤٦: https://www.liveauctioneers.com/item/٢٩٣٩٧٣٥٤_ancient-ubaid-culture-jug-٦٠٠٠-years-old (Z.T.: Haziran ٢٠١٦)

Sanal-٤٧: <https://www.pinterest.com/pin/٢٤٤١٧٩٦١١٠١٩٣٢٩٤٨٠/>

Sanal-٤٨:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٣٥٩#top_display_media (Z.T.: Temmuz, ٢٠١٦).

Sanal-٤٩:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٣٦٥#top_display_media (Z.T.: Temmuz, ٢٠١٦).

Sanal-٥٠:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٦٠٨#top_display_media (Z.T.: Temmuz, ٢٠١٦).

Sanal-٥١:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٦١٢#top_display_media (Z.T.: Temmuz, ٢٠١٦).

Sanal-٥٢:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=١٦٧٩#top_display_media

Sanal-٥٣:

http://www.abualsoof.com/album/displayimage.php?album=٣&pid=٢٨٣٨#top_display_media

Sanal-٥٤: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/٤٩,١٣٣,٣/> (Z.T.: Haziran, ٢٠١٦)

Sanal-٥٥: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/٤٩,١٣٣,٤/> (Z.T.: Haziran, ٢٠١٦)

Sanal-٥٦: <http://lessingimages.com/viewimage.asp?i=٠٨٠٢١٠٥٠+&cr=٢٩١&cl=١> (Z.T.: Haziran ٢٠١٦)

Sanal-٥٧: <http://umdb.um.u-tokyo.ac.jp/DKoukoga/Telul%٢٠eth-Thalathat,Iraq/٠٣/m٣٠١٥.html>

Sanal-٥٨: <http://tumblr.amnh.org/post/٩٩٩٤٣٨٤٥٦٦/these-ubaidian-figurines-can-be-found-in-the>

Sousse, Ahmed , تاريخ حضارة وادي الرافدين , ٣. Bölüm, Sulama Bakanlığı, Bağdat , ١٩٨٠ , s. ١٤٠-١٤١.

Yılmaz, Ayşegül, Mezopotamya'nın Tarih Öncesi Dönemi, ٢٠١٢, (Z.T. Ağustos, ٢٠١٦)

Züheyir, Sahip, الفنون التشكيلية العراقية: Dubai Matbaası, Bağdat, ٢٠٠٧, s. ١٤٥
Cilt ٣, Bağdat, , s ٧٨,٥٥ -٤٥ , نخبة من الباحثين العراقيين , ١٩٨٥, حضارة العراق

Züheyir, Sahip, ve Salman, Hattat, تاريخ الفن القديم في بلاد وادي الرافدين , Yükseköğretim Basımı, Bağdat , ١٩٨٧, s ٤٨.

Züheyir, Sahip, فن الفخار والنحت الفخاري في العراق , Raed basin , Umman , ٢٠٠٤, s. ٩٣, ٩٨

